

Περὶ Αἰσθήσεως καὶ Αἰσθητῶν τοῦ Ἀριστοτέλους

www.physics.ntua.gr/mourmouras/greats/aristoteles

[436a]

Ἐπεὶ δὲ περὶ ψυχῆς καθ' αὐτὴν διώριστα πρότερον καὶ περὶ τῶν δυνάμεων ἐκάστης κατὰ μόριον αὐτῆς, ἐχόμενόν ἐστι ποιήσασθαι τὴν ἐπίσκεψιν περὶ τῶν ζώων καὶ τῶν ζῶν ἐχόντων ἀπάντων, τίνες εἰσὶν ἴδια καὶ τίνες κοιναὶ πράξεις αὐτῶν. τὰ μὲν οὖν εἰρημένα περὶ ψυχῆς ὑποκείσθω, περὶ δὲ τῶν λοιπῶν λέγωμεν, καὶ πρῶτον περὶ τῶν πρώτων. φαίνεται δὲ τὰ μέγιστα, καὶ τὰ κοινὰ καὶ τὰ ἴδια τῶν ζώων, κοινὰ τῆς τε ψυχῆς ὄντα καὶ τοῦ σώματος, οἷον αἴσθησις καὶ μνήμη καὶ θυμὸς καὶ ἐπιθυμία καὶ ὅλως ὄρεξις, καὶ πρὸς τούτοις ἡδονὴ καὶ λύπη· καὶ γὰρ ταῦτα σχεδὸν ὑπάρχει πᾶσι τοῖς ζώοις. πρὸς δὲ τούτοις τὰ μὲν πάντων ἐστὶ τῶν μετεχόντων ζωῆς κοινὰ, τὰ δὲ τῶν ζώων ἐνίοις. τυγχάνουσι δὲ τούτων τὰ μέγιστα τέτταρες οὐσαι συζυγίαι τὸν ἀριθμὸν, οἷον ἐγρήγορις καὶ ὕπνος, καὶ νεότης καὶ γῆρας, καὶ ἀναπνοὴ καὶ ἐκπνοή, καὶ ζωὴ καὶ θάνατος· περὶ ὧν θεωρητέον, τί τε ἕκαστον αὐτῶν, καὶ διὰ τίνας αἰτίας συμβαίνει. φυσικοῦ δὲ καὶ περὶ ὑγείας καὶ νόσου τὰς πρώτας ἰδεῖν ἀρχάς· οὔτε γὰρ ὑγίειαν οὔτε νόσον οἷον τε γίνεσθαι τοῖς ἐστερημένοις ζωῆς. διὸ σχεδὸν τῶν περὶ φύσεως οἱ πλεῖστοι καὶ τῶν ἰατρῶν οἱ φιλοσοφωτέως τὴν τέχνην μετιόντες, οἱ μὲν τελευτῶσιν εἰς τὰ περὶ ἰατρικῆς, [436b] οἱ δ' ἐκ τῶν περὶ φύσεως ἄρχονται [περὶ τῆς ἰατρικῆς]. ὅτι δὲ πάντα τὰ λεχθέντα κοινὰ τῆς τε ψυχῆς ἐστὶ καὶ τοῦ σώματος, οὐκ ἄδηλον. πάντα γὰρ τὰ μὲν μετ' αἰσθήσεως συμβαίνει, τὰ δὲ δι' αἰσθήσεως, ἕνα δὲ τὰ μὲν πάθη ταύτης ὄντα τυγχάνει, τὰ δ' ἕξεις, τὰ δὲ φυλακαὶ καὶ σωτηρία, τὰ δὲ φθοραὶ καὶ στερήσεις· ἢ δ' αἴσθησις ὅτι διὰ σώματος γίνεταί τῆ ψυχῆ, δηλὸν καὶ διὰ τοῦ λόγου καὶ τοῦ λόγου χωρὶς. ἀλλὰ περὶ μὲν αἰσθήσεως καὶ τοῦ αἰσθάνεσθαι, τί ἐστὶ καὶ διὰ τί συμβαίνει τοῖς ζώοις τοῦτο τὸ πάθος, εἴρηται πρότερον ἐν τοῖς περὶ ψυχῆς. τοῖς δὲ ζώοις, ἢ μὲν ζῶον ἕκαστον, ἀνάγκη ὑπάρχειν αἴσθησιν· τούτῳ γὰρ τὸ ζῶον εἶναι καὶ μὴ ζῶον διορίζομεν. ἴδια δ' ἤδη καθ' ἕκαστον ἢ μὲν ἀφή καὶ γεῦσις ἀκολουθεῖ πᾶσιν ἐξ ἀνάγκης, ἢ μὲν ἀφή διὰ τὴν εἰρημένην αἰτίαν ἐν τοῖς περὶ ψυχῆς, ἢ δὲ γεῦσις διὰ τὴν τροφήν· τὸ γὰρ ἡδὺ διακρίνει καὶ τὸ λυπηρὸν αὐτῇ περὶ τὴν τροφήν, ὥστε τὸ μὲν φεύγειν τὸ δὲ διώκειν, καὶ ὅλως ὁ χυμὸς ἐστὶ τοῦ θρεπτικοῦ πάθος. αἱ δὲ διὰ τῶν ἕξωθεν αἰσθήσεις τοῖς πορευτικοῖς αὐτῶν, οἷον ὄσφρησις καὶ ἀκοὴ καὶ ὄψις, πᾶσι μὲν τοῖς ἔχουσι σωτηρίας ἕνεκεν ὑπάρχουσιν, ὅπως διώκωσί τε προαισθανόμενα τὴν τροφήν καὶ τὰ φαῦλα καὶ τὰ φθαρτικὰ φεύγωσι, [437a] τοῖς δὲ καὶ φρονήσεως τυγχάνουσι τοῦ εὖ ἕνεκα· πολλὰς γὰρ εἰσαγγέλλουσι διαφοράς, ἐξ ὧν ἢ τε τῶν νοητῶν ἐγγίνεται φρόνησις καὶ ἢ τῶν πρακτῶν. αὐτῶν δὲ τούτων πρὸς μὲν τὰ ἀναγκαῖα κρείττων ἢ ὄψις καθ' αὐτήν, πρὸς δὲ νοῦν κατὰ συμβεβηκὸς ἢ ἀκοή. διαφορὰς μὲν γὰρ πολλὰς καὶ παντοδαπάς ἢ τῆς ὄψεως εἰσαγγέλλει δυνάμεις διὰ τὸ πάντα τὰ σώματα μετέχειν χρώματος, ὥστε καὶ τὰ κοινὰ διὰ ταύτης αἰσθάνεσθαι μάλιστα (λέγω δὲ κοινὰ μέγεθος, σχῆμα, κίνησιν, ἀριθμὸν), ἢ δ' ἀκοὴ τὰς τοῦ ψόφου διαφορὰς μόνον, ὀλίγοις δὲ καὶ τὰς τῆς φωνῆς· κατὰ συμβεβηκὸς δὲ πρὸς φρόνησιν ἢ ἀκοὴ πλεῖστον συμβάλλεται μέρος. ὁ γὰρ λόγος αἰτιὸς ἐστὶ τῆς μαθήσεως ἀκουστός ὢν, οὐ καθ' αὐτὸν ἀλλὰ κατὰ συμβεβηκός· ἐξ ὀνομάτων γὰρ σύγκειται, τῶν δ' ὀνομάτων ἕκαστον σύμβολόν ἐστιν.

διόπερ φρονιμώτεροι τῶν ἐκ γενετῆς ἐστερημένων εἰσὶν ἑκατέρας τῆς αἰσθήσεως οἱ τυφλοὶ τῶν ἐνεῶν καὶ κωφῶν.

Περὶ μὲν οὖν τῆς δυνάμεως ἣν ἔχει τῶν αἰσθήσεων ἑκάστη, πρότερον εἴρηται. τοῦ δὲ σώματος ἐν οἷς ἐγγίγνεσθαι πέφυκεν αἰσθητηρίοις, ἔνιοι μὲν ζητοῦσι κατὰ τὰ στοιχεῖα τῶν σωμάτων· οὐκ εὐποροῦντες δὲ πρὸς τέτταρα πέντ' οὔσας συνάγειν, γλίσχονται περὶ τῆς πέμπτης. ποιοῦσι δὲ πάντες τὴν ὄψιν πυρὸς διὰ τὸ πάθος τινὸς ἀγνοεῖν τὴν αἰτίαν· θλιβομένου γὰρ καὶ κινουμένου τοῦ ὀφθαλμοῦ φαίνεται πῦρ ἐκλάμπειν· τοῦτο δ' ἐν τῷ σκότει πέφυκε συμβαίνειν, ἢ τῶν βλεφάρων ἐπικεκαλυμμένων· γίγνεται γὰρ καὶ τότε σκότος. ἔχει δ' ἀπορίαν τοῦτο καὶ ἐτέραν. εἰ γὰρ μὴ ἔστι λανθάνειν μὴ αἰσθανόμενον καὶ ὀρῶντα, ἀνάγκη ἄρ' αὐτὸν ἑαυτὸν ὀρᾶν τὸν ὀφθαλμόν. διὰ τί οὖν ἡρεμοῦντι τοῦτ' οὐ συμβαίνει; τὸ δ' αἴτιον τούτου, καὶ τῆς ἀπορίας καὶ τοῦ δοκεῖν πῦρ εἶναι τὴν ὄψιν, ἐντεῦθεν ληπτέον. τὰ γὰρ λεῖα πέφυκεν ἐν τῷ σκότει λάμπειν, οὐ μέντοι φῶς γε ποιεῖν, [437b] τοῦ δ' ὀφθαλμοῦ τὸ καλούμενον μέλαν καὶ μέσον λεῖον. φαίνεται δὲ τοῦτο κινουμένου τοῦ ὀμματος διὰ τὸ συμβαίνειν ὥσπερ δύο γίγνεσθαι τὸ ἐν. τοῦτο δ' ἢ ταχυτῆς ποιεῖ τῆς κινήσεως, ὥστε δοκεῖν ἕτερον εἶναι τὸ ὀρῶν καὶ τὸ ὀρώμενον. διὸ καὶ οὐ γίγνεται, ἐὰν μὴ ταχέως καὶ ἐν σκότει τοῦτο συμβῆ· τὸ γὰρ λεῖον ἐν τῷ σκότει πέφυκε λάμπειν (οἷον κεφαλαὶ ἰχθύων τινῶν καὶ ὁ τῆς σηπίας θολός), καὶ βραδέως μεταβάλλοντος τοῦ ὀμματος οὐ συμβαίνει ὥστε δοκεῖν ἅμα ἐν καὶ δύο εἶναι τὸ θ' ὀρῶν καὶ τὸ ὀρώμενον. ἐκείνως δ' αὐτὸς αὐτὸν ὀρᾷ ὁ ὀφθαλμός, ὥσπερ καὶ ἐν τῇ ἀνακλάσει· ἐπεὶ εἴ γε πῦρ ἦν, καθάπερ Ἐμπεδοκλῆς φησὶ καὶ ἐν τῷ Τιμαίῳ γέγραπται, καὶ συνέβαινε τὸ ὀρᾶν ἐξιόντος ὥσπερ ἐκ λαμπτήρος τοῦ φωτός, διὰ τί οὐ καὶ ἐν τῷ σκότει ἐώρα ἂν ἡ ὄψις; τὸ δ' ἀποσβέννυσθαι φάναι ἐν τῷ σκότει ἐξιούσαν, ὥσπερ ὁ Τίμαιος λέγει, κενόν ἐστι παντελῶς· τίς γὰρ ἀπόσβεσις φωτός ἐστιν; σβέννυται γὰρ ἢ ὑγρῷ ἢ ψυχρῷ τὸ θερμὸν καὶ ξηρόν (οἷον δοκεῖ τὸ τ' ἐν τοῖς ἀνθρακώδεσιν εἶναι πῦρ καὶ ἡ φλόξ), ὧν τῷ φωτὶ οὐδέτερον φαίνεται ὑπάρχον. εἰ δ' ἄρα ὑπάρχει μὲν ἀλλὰ διὰ τὸ ἡρέμα λανθάνει ἡμᾶς, ἔδει μεθ' ἡμέραν γε καὶ ἐν τῷ ὕδατι ἀποσβέννυσθαι τὸ φῶς καὶ ἐν τοῖς πάγοις μᾶλλον γίγνεσθαι σκότον· ἢ γοῦν φλόξ καὶ τὰ πεπυρωμένα σώματα πάσχει τοῦτο· νῦν δ' οὐδὲν συμβαίνει τοιοῦτον.

Ἐμπεδοκλῆς δ' ἔοικε νομίζοντι ὅτε μὲν ἐξιόντος τοῦ φωτός, ὥσπερ εἴρηται πρότερον, βλέπειν· λέγει γοῦν οὕτως· ὡς δ' ὅτε τις πρόοδον νοέων ὠπλίσσατο λύχνον χειμερίην διὰ νύκτα, πυρὸς σέλας αἰθομένοιο, ἄψας παντοίων ἀνέμων λαμπτήρας ἀμοργούς, οἱ τ' ἀνέμων μὲν πνεῦμα διασκιδνᾶσιν ἀέντων, πῦρ δ' ἔξω διαθρῶσκον, ὅσον ταναώτερον ἦεν, λάμπεσκεν κατὰ βηλὸν ἀτειρέσιν ἀκτίνεσσιν· [438a] ὡς δὲ τότε' ἐν μὲνιξι ἐεργμένον ὠγύγιον πῦρ λεπτήσιν τ' ὀθόνησι λοχεύσατο κύκλοπα κούρην· αἱ χόανησι δίαντα τετρήατο θεσπεσίησιν· αἱ δ' ὕδατος μὲν βένθος ἀπέστεγον ἀμφινάεντος, πῦρ δ' ἔξω διέεσκον, ὅσον ταναώτερον ἦεν. ὅτε μὲν οὖν οὕτως ὀρᾶν φησὶν, ὅτε δὲ ταῖς ἀπορροίαις ταῖς ἀπὸ τῶν ὀρωμένων.

Δημόκριτος δ' ὅτι μὲν ὕδωρ εἶναι φησι, λέγει καλῶς, ὅτι δ' οἶεται τὸ ὀρᾶν εἶναι τὴν ἔμφασιν, οὐ καλῶς· τοῦτο μὲν γὰρ συμβαίνει ὅτι τὸ ὄμμα λεῖον, καὶ ἔστιν οὐκ ἐν ἐκείνῳ ἀλλ' ἐν τῷ ὀρῶντι· ἀνάκλασις γὰρ τὸ πάθος, ἀλλὰ καθόλου περὶ τῶν ἐμφαινομένων καὶ ἀνακλάσεως οὐδὲν πω δῆλον ἦν, ὡς ἔοικεν. ἄτοπον δὲ καὶ τὸ μὴ ἐπελθεῖν αὐτῷ ἀπορῆσαι διὰ τί ὁ ὀφθαλμός ὀρᾷ μόνον, τῶν δ' ἄλλων οὐδὲν ἐν οἷς ἐμφαίνεται τὰ εἶδωλα. τὸ μὲν οὖν τὴν ὄψιν εἶναι ὕδατος ἀληθές μὲν, οὐ μέντοι συμβαίνει τὸ ὀρᾶν ἢ ὕδωρ ἀλλ' ἢ διαφανές· ὁ καὶ ἐπὶ τοῦ ἀέρος κοινόν ἐστιν. ἀλλ' εὐφυλακτότερον καὶ εὐπιλητότερον τὸ ὕδωρ τοῦ ἀέρος· διόπερ ἡ κόρη καὶ τὸ ὄμμα ὕδατός ἐστιν. τοῦτο δὲ καὶ ἐπ' αὐτῶν τῶν ἔργων δῆλον· φαίνεται γὰρ ὕδωρ τὸ ἐκρέον διαφθειρομένων, καὶ ἐν γε τοῖς πάμπαν

ἐμβρύοις τῆ ψυχρότητι ὑπερβάλλον καὶ τῆ λαμπρότητι, καὶ τὸ λευκὸν τοῦ ὄμματος ἐν τοῖς ἔχουσιν αἷμα πῖον καὶ λιπαρόν· ὅπερ διὰ τοῦτ' ἐστὶ, πρὸς τὸ διαμένειν τὸ ὑγρὸν ἀπηκτον, καὶ διὰ τοῦτο τοῦ σώματος ἀρρίγιότατον ὁ ὀφθαλμὸς ἐστίν· οὐδεὶς γάρ πω τὸ ἐντὸς τῶν βλεφάρων ἐρρίγωσεν. τῶν δ' ἀναίμων σκληρόδερμοι οἱ ὀφθαλμοὶ εἰσι, καὶ τοῦτο ποιεῖ τὴν σκέπην. ἄλογον δὲ ὄλως τὸ ἐξιόντι τινὶ τὴν ὄψιν ὄραῖν, καὶ ἀποτείνεσθαι μέχρι τῶν ἄστρον, ἢ μέχρι τινὸς ἐξιούσαν συμφύεσθαι, καθάπερ λέγουσιν τινες. τούτου μὲν γὰρ βέλτιον τὸ ἐν τῆ ἀρχῇ συμφύεσθαι τοῦ ὄμματος. ἀλλὰ καὶ τοῦτο εὐήθες· τό τε γὰρ συμφύεσθαι τί ἐστι φῶτι πρὸς φῶς, ἢ πῶς οἶόν θ' ὑπάρχειν [438b] (οὐ γὰρ τῷ τυχόντι συμφύεται τὸ τυχόν), τό τ' ἐντὸς τῷ ἐκτὸς πῶς; ἢ γὰρ μῆνιγξ μεταξύ ἐστίν. περὶ μὲν οὖν τοῦ ἄνευ φωτός μὴ ὄραῖν εἴρηται ἐν ἄλλοις· ἀλλ' εἴτε φῶς εἴτ' ἀήρ ἐστὶ τὸ μεταξύ τοῦ ὀρωμένου καὶ τοῦ ὄμματος, ἢ διὰ τούτου κίνησίς ἐστίν ἢ ποιούσα τὸ ὄραῖν. καὶ εὐλόγως τὸ ἐντὸς ἐστίν ὕδατος· διαφανὲς γὰρ τὸ ὕδωρ, ὄραται δὲ ὥσπερ καὶ ἔξω οὐκ ἄνευ φωτός, οὕτως καὶ ἐντὸς· διαφανὲς ἄρα δεῖ εἶναι· ἀνάγκη ἄρα ὕδωρ εἶναι, ἐπειδὴ οὐκ ἀήρ. οὐ γὰρ ἐπὶ ἐσχάτου τοῦ ὄμματος ἢ ψυχὴ ἢ τῆς ψυχῆς τὸ αἰσθητικὸν ἐστίν, ἀλλὰ δῆλον ὅτι ἐντὸς· διόπερ ἀνάγκη διαφανὲς εἶναι καὶ δεκτικὸν φωτός τὸ ἐντὸς τοῦ ὄμματος, καὶ τοῦτο καὶ ἐπὶ τῶν συμβαινόντων δῆλον· ἤδη γὰρ τισὶ πληγεῖσιν ἐν πολέμῳ παρὰ τὸν κρόταφον οὕτως ὥστ' ἀποτμηθῆναι τοὺς πόρους τοῦ ὄμματος ἔδοξε γενέσθαι σκότος ὥσπερ λύχνου ἀποσβεσθέντος, διὰ τὸ οἶον λαμπτήρᾳ τινὰ ἀποτμηθῆναι τὸ διαφανές, τὴν καλουμένην κόρην. ὥστ' εἴπερ ἐπὶ τούτων συμβαίνει καθάπερ λέγομεν, φανερόν ὡς εἰ δεῖ τοῦτον τὸν τρόπον ἀποδιδόναι καὶ προσάπτειν ἕκαστον τῶν αἰσθητηρίων ἐνὶ τῶν στοιχείων, τοῦ μὲν ὄμματος τὸ ὀρατικὸν ὕδατος ὑποληπτέον, ἀέρος δὲ τὸ τῶν ψόφων αἰσθητικὸν, πυρός δὲ τὴν ὄσφρησιν (ὁ γὰρ ἐνεργεῖα ἢ ὄσφρησις, τοῦτο δυνάμει τὸ ὄσφραντικόν· τὸ γὰρ αἰσθητὸν ἐνεργεῖν ποιεῖ τὴν αἴσθησιν, ὥσθ' ὑπάρχειν ἀναγκαῖον αὐτὴν δυνάμει πρότερον. ἢ δ' ὁσμὴ καπνώδης τίς ἐστίν ἀναθυμίασις, ἢ δ' ἀναθυμίασις ἢ καπνώδης ἐκ πυρός. διὸ καὶ τῷ περὶ τὸν ἐγκέφαλον τόπῳ τὸ τῆς ὄσφρησεως αἰσθητήριον ἐστίν ἴδιον· δυνάμει γὰρ θερμῆ ἢ τοῦ ψυχροῦ ὕλη ἐστίν. καὶ ἢ τοῦ ὄμματος γένεσις τὸν αὐτὸν ἔχει τρόπον· ἀπὸ τοῦ ἐγκεφάλου γὰρ συνέστηκεν· οὗτος γὰρ ὑγρότατος καὶ ψυχρότατος τῶν ἐν τῷ σώματι μορίων ἐστίν). [439a] τὸ δ' ἀπτικὸν γῆς, τὸ δὲ γευστικὸν εἶδός τι ἀφῆς ἐστίν. καὶ διὰ τοῦτο πρὸς τῆ καρδίᾳ τὸ αἰσθητήριον αὐτῶν, τῆς γεύσεως καὶ τῆς ἀφῆς· ἀντίκειται γὰρ τῷ ἐγκεφάλῳ αὕτη, καὶ ἔστι θερμότατον τῶν μορίων. καὶ περὶ μὲν τῶν αἰσθητικῶν τοῦ σώματος μορίων ἔστω τοῦτον τὸν τρόπον διωρισμένα.

Περὶ δὲ τῶν αἰσθητῶν τῶν καθ' ἕκαστον αἰσθητήριον, οἶον λέγω χρώματος καὶ ψόφου καὶ ὁσμῆς καὶ χυμοῦ καὶ ἀφῆς, καθόλου μὲν εἴρηται ἐν τοῖς περὶ ψυχῆς, τί τὸ ἔργον αὐτῶν καὶ τί τὸ ἐνεργεῖν καθ' ἕκαστον τῶν αἰσθητηρίων. τί δὲ ποτε δεῖ λέγειν ὅτιοῦν αὐτῶν, οἶον τί χρῶμα ἢ τί ψόφον ἢ τί ὁσμὴν ἢ χυμόν, ὁμοίως δὲ καὶ περὶ ἀφῆς, ἐπισκεπτέον, καὶ πρῶτον περὶ χρώματος. ἔστι μὲν οὖν ἕκαστον διχῶς λεγόμενον, τὸ μὲν ἐνεργεῖα τὸ δὲ δυνάμει. τὸ μὲν οὖν ἐνεργεῖα χρῶμα καὶ ψόφος πῶς ἐστὶ τὸ αὐτὸ ἢ ἕτερον ταῖς κατ' ἐνεργεῖαν αἰσθήσεσιν, οἶον ὁράσει καὶ ἀκούσει, εἴρηται ἐν τοῖς περὶ ψυχῆς· τί δὲ ἕκαστον αὐτῶν ὃν ποιήσει τὴν αἴσθησιν καὶ τὴν ἐνεργεῖαν, νῦν λέγωμεν. ὥσπερ οὖν εἴρηται περὶ φωτός ἐν ἐκείνοις, ὅτι ἐστὶ χρῶμα τοῦ διαφανοῦς κατὰ συμβεβηκός ὅταν γὰρ ἦ τι πυρῶδες ἐν διαφανεῖ, ἢ μὲν παρουσία φῶς, ἢ δὲ στέρησίς ἐστὶ σκότος· ὁ δὲ λέγομεν διαφανὲς οὐκ ἔστιν ἴδιον ἀέρος ἢ ὕδατος οὐδ' ἄλλου τῶν οὕτω λεγομένων σωμάτων, ἀλλὰ τίς ἐστὶ κοινὴ φύσις καὶ δυνάμις, ἢ χωριστὴ μὲν οὐκ ἔστιν, ἐν τούτοις δ' ἔστι, καὶ τοῖς ἄλλοις σώμασιν ἐνυπάρχει, τοῖς μὲν μᾶλλον τοῖς δ' ἥττον· ὥσπερ οὖν καὶ τῶν σωμάτων ἀνάγκη τι εἶναι ἔσχατον, καὶ ταύτης ἢ μὲν οὖν τοῦ φωτός φύσις ἐν ἀορίστῳ τῷ διαφανεῖ ἐστίν· τοῦ δ' ἐν τοῖς σώμασι διαφανοῦς τὸ ἔσχατον ὅτι μὲν εἴη ἄν τι, δῆλον, ὅτι δὲ τοῦτ' ἐστὶ τὸ χρῶμα, ἐκ τῶν συμβαινόντων φανερόν. τὸ γὰρ χρῶμα

ἢ ἐν τῷ πέρατι ἐστὶν ἢ πέρας (διὸ καὶ οἱ Πυθαγόρειοι τὴν ἐπιφάνειαν χροῶν ἐκάλουσαν)· ἐστὶ μὲν γὰρ ἐν τῷ τοῦ σώματος πέρατι, ἀλλ' οὐ τὸ τοῦ σώματος πέρας, ἀλλὰ τὴν αὐτὴν φύσιν δεῖ νομίζειν ἤπερ καὶ ἔξω χρωματίζεται, [439b] ταύτην καὶ ἐντός. φαίνεται δὲ καὶ ἀήρ καὶ ὕδωρ χρωματιζόμενα· καὶ γὰρ ἡ αὐγὴ τοιοῦτόν ἐστιν. ἀλλ' ἐκεῖ μὲν διὰ τὸ ἐν ἀορίστῳ οὐ τὴν αὐτὴν ἐγγύθεν καὶ προσιοῦσι καὶ πόρρωθεν ἔχει χροῶν οὐθ' ὁ ἀήρ οὐθ' ἡ θάλαττα· ἐν δὲ τοῖς σώμασιν, ἐὰν μὴ τὸ περιέχον ποιῆ μεταβάλλειν, ὠρισται καὶ ἡ φαντασία τῆς χροῶς. δῆλον ἄρα ὅτι τὸ αὐτὸ κάκει κἀνθάδε δεκτικὸν τῆς χροῶς ἐστίν. τὸ ἄρα διαφανὲς καθ' ὅσον ὑπάρχει ἐν τοῖς σώμασιν (ὑπάρχει δὲ μᾶλλον καὶ ἦττον ἐν πᾶσι) χρώματος ποιεῖ μετέχειν. ἐπεὶ δ' ἐν πέρατι ἢ χροῶς, τούτου ἂν ἐν πέρατι εἶη. ὥστε χρῶμα ἂν εἶη τὸ τοῦ διαφανοῦς ἐν σώματι ὠρισμένῳ πέρας. καὶ αὐτῶν δὲ τῶν διαφανῶν, οἷον ὕδατος καὶ εἴ τι ἄλλο τοιοῦτον, καὶ ὅσοις φαίνεται χρῶμα ἴδιον ὑπάρχειν, κατὰ τὸ ἔσχατον ὁμοίως πᾶσιν ὑπάρχει. ἐστὶ μὲν οὖν ἐνεῖναι ἐν τῷ διαφανεῖ τοῦθ' ὅπερ καὶ ἐν τῷ ἀέρι ποιεῖ φῶς, ἐστὶ δὲ μὴ, ἀλλ' ἐστερηῆσθαι. ὥσπερ οὖν ἐκεῖ τὸ μὲν φῶς τὸ δὲ σκότος, οὕτως ἐν τοῖς σώμασιν ἐγγίγγεται τὸ λευκὸν καὶ τὸ μέλαν. περὶ δὲ τῶν ἄλλων χρωμάτων ἤδη, διελομένοις ποσαχῶς ἐνδέχεται γίνεσθαι, λεκτέον. ἐν δέχεται μὲν γὰρ παρ' ἄλληλα τιθέμενα τὸ λευκὸν καὶ τὸ μέλαν, ὥσθ' ἐκάτερον μὲν εἶναι ἀόρατον διὰ σμικρότητα, τὸ δ' ἐξ ἀμφοῖν ὄρατόν, οὕτω γίνεσθαι. τοῦτο γὰρ οὔτε λευκὸν οἷόν τε φαίνεσθαι οὔτε μέλαν· ἐπεὶ δ' ἀνάγκη μὲν τι ἔχειν χρῶμα, τούτων δ' οὐδέτερον δυνατόν, ἀνάγκη μεικτόν τι εἶναι καὶ εἰδός τι χροῶς ἕτερον. ἐστὶ μὲν οὖν οὕτως ὑπολαβεῖν πλείους εἶναι χροῶς παρὰ τὸ λευκὸν καὶ τὸ μέλαν, πολλὰς δὲ τῷ λόγῳ (τρία γὰρ πρὸς δύο, καὶ τρία πρὸς τέτταρα, καὶ κατ' ἄλλους ἀριθμοὺς ἐστὶ παρ' ἄλληλα κεισθαι· τὰ δ' ὅλως κατὰ μὲν λόγον μηδένα, καθ' ὑπεροχὴν δὲ τινα καὶ ἔλλειψιν ἀσύμμετρον), καὶ τὸν αὐτὸν δὴ τρόπον ἔχειν ταῦτα ταῖς συμφωνίαις· τὰ μὲν γὰρ ἐν ἀριθμοῖς εὐλογίστοις χρώματα, καθάπερ ἐκεῖ τὰς συμφωνίας, τὰ ἥδιστα τῶν χρωμάτων εἶναι δοκοῦντα, [440a] οἷον τὸ ἀλουργὸν καὶ τὸ φοινικοῦν καὶ ὀλίγ' ἄττα τοιαῦτα (δι' ἣνπερ αἰτίαν καὶ αἰ συμφωνία ὀλίγαι), τὰ δὲ μὴ ἐν ἀριθμοῖς ἄλλα χρώματα· ἢ καὶ πάσας τὰς χροῶς ἐν ἀριθμοῖς εἶναι, τὰς μὲν τεταγμένας τὰς δὲ ἀτάκτους, καὶ αὐτὰς ταύτας, ὅταν μὴ καθαραὶ ὦσι, διὰ τὸ μὴ ἐν ἀριθμοῖς εἶναι τοιαύτας γίνεσθαι. εἷς μὲν οὖν τρόπος τῆς γενέσεως τῶν χρωμάτων οὗτος, εἷς δὲ τὸ φαίνεσθαι δι' ἀλλήλων, οἷον ἐνίοτε οἱ γραφεῖς ποιοῦσιν, ἐτέραν χροῶν ἐφ' ἐτέραν ἐναργεστέραν ἐπαλείφοντες, ὥσπερ ὅταν ἐν ὕδατι τι ἢ ἐν ἀέρι βούλωνται ποιῆσαι φαινόμενον, καὶ οἷον ὁ ἥλιος καθ' αὐτὸν μὲν λευκὸς φαίνεται, διὰ δ' ἀχλύος καὶ καπνοῦ φοινικοῦς. πολλὰ δὲ καὶ οὕτως ἔσσονται χροῶι τὸν αὐτὸν τρόπον τῷ πρότερον εἰρημένῳ· λόγος γὰρ ἂν εἶη τις τῶν ἐπιπολῆς πρὸς τὰ ἐν βάθει, τὰ δὲ καὶ ὅλως οὐκ ἐν λόγῳ. τὸ μὲν οὖν, ὥσπερ οἱ ἀρχαῖοι, λέγειν ἀπόρροια εἶναι τὴν χροῶν καὶ ὄρασθαι διὰ τοιαύτην αἰτίαν ἄτοπον· πάντως γὰρ δι' ἀφῆς ἀναγκαῖον αὐτοῖς ποιεῖν τὴν αἴσθησιν, ὥστ' εὐθύς κρεῖττον φάναι τῷ κινεῖσθαι τὸ μεταξὺ τῆς αἰσθήσεως ὑπὸ τοῦ αἰσθητοῦ γίνεσθαι τὴν αἴσθησιν, ἀφῆ καὶ μὴ ταῖς ἀπορροίαις. ἐπὶ μὲν οὖν τῶν παρ' ἄλληλα κειμένων ἀνάγκη ὥσπερ καὶ μέγεθος λαμβάνειν ἀόρατον, οὕτω καὶ χρόνον ἀναίσθητον, ἵνα λανθάνωσιν αἰ κινήσεις ἀφικνούμεναι καὶ ἐν δοκῇ εἶναι διὰ τὸ ἅμα φαίνεσθαι· ἐνταῦθα δὲ οὐδεμία ἀνάγκη, ἀλλὰ τὸ ἐπιπολῆς χρῶμα ἀκίνητον ὄν καὶ κινούμενον ὑπὸ τοῦ ὑποκειμένου οὐχ ὁμοίαν ποιήσει τὴν κίνησιν. διὸ καὶ ἕτερον φαίνεται καὶ οὔτε λευκὸν οὔτε μέλαν. ὥστ' εἰ μὴ ἐνδέχεται μηδὲν εἶναι μέγεθος ἀόρατον, ἀλλὰ πᾶν ἕκ τινος ἀποστήματος ὄρατόν, καίτοι αὕτη τις ἂν εἶη χρωμάτων μίξις. κάκεινως δ' οὐδὲν κωλύει φαίνεσθαι τινα χροῶν κοινήν τοῖς πόρρωθεν· ὅτι γὰρ οὐκ ἐστὶν οὐδὲν μέγεθος ἀόρατον, ἐν τοῖς ὕστερον ἐπισκεπτέον. [440b] εἰ δ' ἐστὶ μίξις τῶν σωμάτων μὴ μόνον τὸν τρόπον τοῦτον ὄνπερ οἷονταί τινες, παρ' ἄλληλα τῶν ἐλαχίστων τιθεμένων, ἀδήλων δ' ἡμῖν διὰ τὴν αἴσθησιν, ἀλλ' ὅλως πάντη πάντως, ὥσπερ ἐν τοῖς περὶ μίξεως εἴρηται καθόλου περὶ πάντων (ἐκεῖνως μὲν γὰρ μείγνυται ταῦτα μόνον ὅσα ἐνδέχεται διελεῖν εἰς τὰ ἐλάχιστα, καθάπερ

ἄνθρωπους ἢ ἵππους ἢ τὰ σπέρματα· τῶν μὲν γὰρ ἀνθρώπων ἄνθρωπος ἐλάχιστον, τῶν δ' ἵππων ἵππος· ὥστε τῇ τούτων παρ' ἄλληλα θέσει τὸ πλῆθος μέμικται τῶν συναμφοτέρων· ἄνθρωπον δὲ ἓνα ἐνὶ ἵππῳ οὐ λέγομεν μεμῆχθαι· ὅσα δὲ μὴ διαιρεῖται εἰς τὸ ἐλάχιστον, τούτων οὐκ ἐνδέχεται μίξιν γενέσθαι τὸν τρόπον τοῦτον ἀλλὰ τῷ πάντῃ μεμῆχθαι, ἅπερ καὶ μάλιστα μείγνυσθαι πέφυκεν· πῶς δὲ τοῦτο γίνεσθαι δυνατόν, ἐν τοῖς περὶ μίξεως εἴρηται πρότερον) ἀλλ' ὅτι ἀνάγκη μειγνυμένων καὶ τὰς χροὰς μείγνυσθαι, δηλον, καὶ ταύτην τὴν αἰτίαν εἶναι κυρίαν τοῦ πολλὰς εἶναι χροὰς, ἀλλὰ μὴ τὴν ἐπιπόλασιν μηδὲ τὴν παρ' ἄλληλα θέσιν· οὐ γὰρ πόρρωθεν μὲν ἐγγύθεν δ' οὐ φαίνεται μία χροὰ τῶν μεμειγμένων, ἀλλὰ πάντοθεν. πολλὰ δ' ἔσονται χροαὶ διὰ τὸ κατὰ πολλοὺς λόγους ἐνδέχεσθαι μείγνυσθαι ἀλλήλοις τὰ μειγνύμενα, καὶ τὰ μὲν ἐν ἀριθμοῖς τὰ δὲ καθ' ὑπεροχὴν μόνον. καὶ τᾶλλα δὴ τὸν αὐτὸν τρόπον ὄνπερ ἐπὶ τῶν παρ' ἄλληλα τιθεμένων χρωμάτων ἢ ἐπιπολῆς, ἐνδέχεται λέγειν καὶ περὶ τῶν μειγνυμένων. διὰ τίνα δ' αἰτίαν εἶδη τῶν χρωμάτων ἐστὶν ὠρισμένα καὶ οὐκ ἄπειρα, καὶ χυμῶν καὶ ψόφων, ὕστερον ἐπισκεπτέον.

Τί μὲν οὖν ἐστὶ χρῶμα καὶ διὰ τίν' αἰτίαν πολλὰι χροαὶ εἰσίν, εἴρηται· [περὶ δὲ ψόφου καὶ φωνῆς εἴρηται πρότερον ἐν τοῖς περὶ ψυχῆς·] περὶ δὲ ὁσμῆς καὶ χυμοῦ λεκτέον. σχεδὸν γὰρ ἐστὶ τὸ αὐτὸ πάθος, οὐκ ἐν τοῖς αὐτοῖς δ' ἐστὶν ἐκάτερον αὐτῶν. ἐναργέστερον δ' ἡμῖν ἐστὶ τὸ τῶν χυμῶν γένος ἢ τὸ τῆς ὁσμῆς. [441a] τούτου δ' αἴτιον ὅτι χειρίστην ἔχομεν τῶν ἄλλων ζώων τὴν ὄσφρησιν καὶ τῶν ἐν ἡμῖν αὐτοῖς αἰσθήσεων, τὴν δ' ἀφὴν ἀκριβεστάτην τῶν ἄλλων ζώων· ἢ δὲ γεῦσις ἀφή τις ἐστὶν. ἢ μὲν οὖν τοῦ ὕδατος φύσις βούλεται ἄχυμος εἶναι· ἀνάγκη δ' ἢ ἐν αὐτῷ τὸ ὕδωρ ἔχειν τὰ γένη τῶν χυμῶν ἀναίσθητα διὰ μικρότητα, καθάπερ Ἐμπεδοκλῆς φησίν, ἢ ὕλην τοιαύτην εἶναι οἶον πανσπερμίαν χυμῶν, καὶ ἅπαντα μὲν ἐξ ὕδατος γίνεσθαι, ἄλλο δ' ἐξ ἄλλου μέρους, ἢ μηδεμίαν ἔχοντος διαφορὰν τοῦ ὕδατος τὸ ποιοῦν αἴτιον εἶναι, οἶον εἰ τὸ θερμὸν καὶ τὸν ἥλιον φαίη τις. τούτων δ' ὡς μὲν Ἐμπεδοκλῆς λέγει λίαν εὐσύνοπτον τὸ ψεῦδος· ὀρώμεν γὰρ μεταβάλλοντας ὑπὸ τοῦ θερμοῦ τοὺς χυμοὺς ἀφαιρουμένων τῶν περικαρπίων [εἰς τὸν ἥλιον] καὶ πυρουμένων, ὡς οὐ τῷ ἐκ τοῦ ὕδατος ἔλκειν τοιούτους γιγνομένους, ἀλλ' ἐν αὐτῷ τῷ περικαρπίῳ μεταβάλλοντας, καὶ ἐξικμαζομένους δὲ καὶ κειμένους διὰ τὸν χρόνον αὐστηροὺς ἐκ γλυκέων καὶ πικρῶν καὶ παντοδαπῶν γιγνομένους, καὶ ἐψομένους εἰς πάντα τὰ γένη τῶν χυμῶν ὡς εἰπεῖν μεταβάλλοντας. ὁμοίως δὲ καὶ τὸ πανσπερμίας εἶναι τὸ ὕδωρ ὕλην ἀδύνατον· ἐκ τοῦ αὐτοῦ γὰρ ὀρώμεν ὡς [ἐκ τῆς αὐτῆς] τροφῆς γιγνομένους ἐτέρους χυμούς. λείπεται δὴ τῷ πάσχειν τι τὸ ὕδωρ μεταβάλλειν. ὅτι μὲν τοίνυν οὐχ ὑπὸ τῆς τοῦ θερμοῦ μόνον δυνάμεως λαμβάνει ταύτην τὴν δύναμιν ἣν καλοῦμεν χυμόν, φανερόν. λεπτότατον γὰρ πάντων τῶν οὕτως ὑγρῶν τὸ ὕδωρ ἐστὶ, καὶ αὐτοῦ τοῦ ἐλαίου (ἀλλ' ἐπεκτείνεται ἐπὶ πλέον τοῦ ὕδατος τὸ ἔλαιον διὰ τὴν γλισχρότητα· τὸ δ' ὕδωρ ψαθυρόν ἐστὶ, διὸ καὶ χαλεπώτερον φυλάξαι ἐν τῇ χειρὶ τὸ ὕδωρ ἢπερ ἔλαιον), ἐπεὶ δὲ θερμαινόμενον οὐδὲν φαίνεται παχυνόμενον τὸ ὕδωρ αὐτὸ μόνον, δηλον ὅτι ἐτέρα τις ἂν εἴη αἰτία· οἱ γὰρ χυμοὶ πάντες πάχος ἔχουσι μᾶλλον· τὸ δὲ θερμὸν συναίτιον. φαίνονται δ' οἱ χυμοὶ ὅσοιπερ καὶ ἐν τοῖς περικαρπίοις, [441b] οὗτοι ὑπάρχοντες καὶ ἐν τῇ γῆ. διὸ καὶ πολλοὶ φασὶ τῶν ἀρχαίων φυσιολόγων τοιοῦτον εἶναι τὸ ὕδωρ δι' οἷας ἂν γῆς πορεύηται. καὶ τοῦτο δηλόν ἐστὶν ἐπὶ τῶν ἀλμυρῶν ὑδάτων μάλιστα· οἱ γὰρ ἄλες γῆς τι εἶδος εἰσίν. καὶ τὰ διὰ τῆς τέφρας διηθούμενα πικρᾶς οὐσης πικρὸν ποιεῖ τὸν χυμόν, εἰσὶ τε κρῆναι πολλὰὶ αἱ μὲν πικραὶ, αἱ δ' ὀξεῖαι, αἱ δὲ παντοδαπῶν ἔχουσαι χυμοὺς ἄλλους. εὐλόγως δ' ἐν τοῖς φυομένοις τὸ τῶν χυμῶν γίγνεται γένος μάλιστα. πάσχειν γὰρ πέφυκε τὸ ὑγρὸν, ὥσπερ καὶ τᾶλλα, ὑπὸ τοῦ ἐναντίου· ἐναντίον δὲ τὸ ξηρόν. διὸ καὶ ὑπὸ τοῦ πυρὸς πάσχει τι· ξηρὰ γὰρ ἢ τοῦ πυρὸς φύσις. ἀλλ' ἴδιον τοῦ πυρὸς τὸ θερμόν ἐστὶ, γῆς δὲ τὸ ξηρόν, ὥσπερ εἴρηται ἐν τοῖς περὶ στοιχείων. ἢ μὲν οὖν πῦρ καὶ ἢ γῆ, οὐδὲν πέφυκε ποιεῖν καὶ πάσχειν,

οὐδ' ἄλλο οὐδέν· ἢ δ' ὑπάρχει ἐναντιότης ἐν ἐκάστω, ταύτη πάντα καὶ ποιοῦσι καὶ πάσχουσιν. ὡσπερ οὖν οἱ ἐναποπλύνοντες ἐν τῷ ὑγρῷ τὰ χρώματα καὶ τοὺς χυμοὺς τοιοῦτον ἔχειν ποιοῦσι τὸ ὕδωρ, οὕτως καὶ ἡ φύσις τὸ ξηρὸν καὶ γεῶδες, καὶ διὰ τοῦ ξηροῦ καὶ γεῶδους διηθοῦσα καὶ κινοῦσα τῷ θερμῷ ποιόν τι τὸ ὑγρὸν παρασκευάζει. καὶ ἔστι τοῦτο χυμός, τὸ γιγνόμενον ὑπὸ τοῦ εἰρημένου ξηροῦ πάθος ἐν τῷ ὑγρῷ, τῆς γεύσεως τῆς κατὰ δύναμιν ἀλλοιωτικὸν ὃν εἰς ἐνέργειαν· ἄγει γὰρ τὸ αἰσθητικὸν εἰς τοῦτο δυνάμει προϋπάρχον· οὐ γὰρ κατὰ τὸ μανθάνειν ἀλλὰ κατὰ τὸ θεωρεῖν ἔστι τὸ αἰσθάνεσθαι. ὅτι δ' οὐ παντὸς ξηροῦ ἀλλὰ τοῦ τροφίμου οἱ χυμοὶ ἢ πάθος εἰσὶν ἢ στέρησις, δεῖ λαβεῖν ἐντεῦθεν, ὅτι οὔτε τὸ ξηρὸν ἄνευ τοῦ ὑγροῦ οὔτε τὸ ὑγρὸν ἄνευ τοῦ ξηροῦ· τροφή γὰρ οὐχ ἐν μόνον τοῖς ζώοις, ἀλλὰ τὸ μεμειγμένον. καὶ ἔστι τῆς προσφερομένης τροφῆς τοῖς ζώοις τὰ μὲν ἀπτὰ τῶν αἰσθητῶν αὐξησιν ποιοῦντα καὶ φθίσιν· τούτων μὲν γὰρ αἴτιον ἢ θερμὸν καὶ ψυχρὸν τὸ προσφερόμενον (ταῦτα γὰρ ποιεῖ καὶ αὐξησιν καὶ φθίσιν), [442a] τρέφει δὲ ἢ γευστὸν τὸ προσφερόμενον (πάντα γὰρ τρέφεται τῷ γλυκεῖ, ἢ ἀπλῶς ἢ μεμειγμένῳ). δεῖ μὲν οὖν διορίζειν περὶ τούτων ἐν τοῖς περὶ γενέσεως, νῦν δ' ὅσον ἀναγκαῖον ἄψασθαι αὐτῶν. τὸ γὰρ θερμὸν αὐξάνει, καὶ δημιουργεῖ τὴν τροφήν, καὶ τὸ κοῦφον ἔλκει, τὸ δ' ἄλμυρον καὶ πικρὸν καταλείπει διὰ τὸ βάρος. ὁ δὲ ἐν τοῖς ἔξω σώμασι ποιεῖ τὸ ἔξω θερμὸν, τοῦτο τὸ ἐν τῇ φύσει τῶν ζώων καὶ φυτῶν· διὸ τρέφεται τῷ γλυκεῖ. συμμείγνυνται δ' οἱ ἄλλοι χυμοὶ εἰς τὴν τροφήν τὸν αὐτὸν τρόπον τῷ ἄλμυρῷ καὶ ὄξει, ἀντὶ ἡδύσματος, ταῦτα δὲ διὰ τὸ ἀντισπᾶν τῷ λίαν τρώφιμον εἶναι τὸ γλυκὺ καὶ ἐπιπολαστικόν. ὡσπερ δὲ τὰ χρώματα ἐκ λευκοῦ καὶ μέλανος μίξεώς ἐστίν, οὕτως οἱ χυμοὶ ἐκ γλυκέος καὶ πικροῦ, καὶ κατὰ λόγον δ' ἢ τῷ μᾶλλον καὶ ἥττον ἕκαστοὶ εἰσιν, εἴτε κατ' ἀριθμοὺς τινὰς τῆς μίξεως καὶ κινήσεως, εἴτε καὶ ἀορίστως, οἱ δὲ τὴν ἡδονὴν ποιοῦντες μειγνύμενοι, οὗτοι ἐν ἀριθμοῖς μόνον· ὁ μὲν οὖν λιπαρὸς τοῦ γλυκέος ἐστὶ χυμός, τὸ δ' ἄλμυρον καὶ πικρὸν σχεδὸν τὸ αὐτό, ὁ δὲ δριμύς καὶ αὐστηρὸς καὶ στρυφνὸς καὶ ὄξυς ἀνά μέσον. σχεδὸν γὰρ ἴσα καὶ τὰ τῶν χυμῶν εἶδη καὶ τὰ τῶν χρωμάτων ἐστίν· ἐπτὰ γὰρ ἀμφοτέρων εἶδη, ἂν τις τιθῆ, ὡσπερ εὐλογον, τὸ φαιὸν μέλαν τι εἶναι· λείπεται γὰρ τὸ ξανθὸν μὲν τοῦ λευκοῦ εἶναι ὡσπερ τὸ λιπαρὸν τοῦ γλυκέος, τὸ φοινικοῦν δὲ καὶ ἀλουργὸν καὶ πράσινον καὶ κυανοῦν μεταξὺ τοῦ λευκοῦ καὶ μέλανος, τὰ δ' ἄλλα μεικτὰ ἐκ τούτων. καὶ ὡσπερ τὸ μέλαν στέρησις ἐν τῷ διαφανεῖ τοῦ λευκοῦ, οὕτω τὸ ἄλμυρον καὶ τὸ πικρὸν τοῦ γλυκέος ἐν τῷ τροφίμῳ ὑγρῷ. διὸ καὶ ἡ τέφρα τῶν κατακαιομένων πικρὰ πάντων· ἐξίκασται γὰρ τὸ πότιμον ἐξ αὐτῶν.

[442b]

Δημόκριτος δὲ καὶ οἱ πλεῖστοι τῶν φυσιολόγων, ὅσοι λέγουσι περὶ αἰσθήσεως, ἀτοπώτατόν τι ποιοῦσιν· πάντα γὰρ τὰ αἰσθητὰ ἀπτὰ ποιοῦσιν. καίτοι εἰ τοῦτο οὕτως ἔχει, δηλὸν ὡς καὶ τῶν ἄλλων αἰσθήσεων ἐκάστη ἀφή τίς ἐστίν· τοῦτο δ' ὅτι ἀδύνατον, οὐ χαλεπὸν συνιδεῖν. ἔτι δὲ τοῖς κοινοῖς τῶν αἰσθήσεων πασῶν χρῶνται ὡς ἰδίους· μέγεθος γὰρ καὶ σχῆμα καὶ τὸ τραχὺ καὶ τὸ λεῖον, ἔτι δὲ τὸ ὄξυ καὶ τὸ ἀμβλὺ τὸ ἐν τοῖς ὄγκοις, κοινὰ τῶν αἰσθήσεών ἐστιν, εἰ δὲ μὴ πασῶν, ἀλλ' ὄψεώς γε καὶ ἀφῆς. διὸ καὶ περὶ μὲν τούτων ἀπατῶνται, περὶ δὲ τῶν ἰδίων οὐκ ἀπατῶνται, οἷον ἢ ὄψις περὶ χρώματος καὶ ἡ ἀκοή περὶ ψόφων. οἱ δὲ τὰ ἴδια εἰς ταῦτα ἀνάγουσιν, ὡσπερ Δημόκριτος· τὸ γὰρ λευκὸν καὶ τὸ μέλαν τὸ μὲν τραχὺ φησὶν εἶναι τὸ δὲ λεῖον, εἰς δὲ τὰ σχήματα ἀνάγει τοὺς χυμοὺς. καίτοι ἢ οὐδεμιᾶς ἢ μᾶλλον τῆς ὄψεως τὰ κοινὰ γνωρίζειν. εἰ δ' ἄρα τῆς γεύσεως μᾶλλον, τὰ γοῦν ἐλάχιστα τῆς ἀκριβεστάτης ἐστὶν αἰσθήσεως διακρίνειν περὶ ἕκαστον γένος, ὥστε ἐχρῆν τὴν γεῦσιν καὶ τῶν ἄλλων κοινῶν αἰσθάνεσθαι μάλιστα καὶ τῶν σχημάτων εἶναι κριτικωτάτην. ἔτι τὰ μὲν αἰσθητὰ πάντα ἔχει ἐναντίωσιν, οἷον ἐν χρώματι τῷ μέλανι τὸ λευκὸν καὶ ἐν χυμοῖς τῷ γλυκεῖ τὸ πικρὸν· σχῆμα δὲ σχήματι οὐ δοκεῖ εἶναι ἐναντίον· τίνοι γὰρ τῶν πολυγώνων τὸ περιφερές

ἐναντίον; ἔτι ἀπείρων ὄντων τῶν σχημάτων ἀναγκαῖον καὶ τοὺς χυμοὺς εἶναι ἀπείρους· διὰ τί γὰρ ὁ μὲν τῶν χυμῶν αἴσθησιν ποιήσει, ὁ δ' οὐκ ἂν ποιήσῃ; καὶ περὶ μὲν τοῦ γευστοῦ καὶ χυμοῦ εἴρηται· τὰ γὰρ ἄλλα πάθη τῶν χυμῶν οἰκείαν ἔχει τὴν σκέψιν ἐν τῇ φυσιολογίᾳ τῇ περὶ τῶν φυτῶν.

Τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον δεῖ νοῆσαι καὶ περὶ τὰς ὁσμάς· ὅπερ γὰρ ποιεῖ ἐν τῷ ὑγρῷ τὸ ξηρόν, τοῦτο ποιεῖ ἐν ἄλλῳ γένει τὸ ἔγχυμον ὑγρόν, ἐν ἀέρι καὶ ὕδατι ὁμοίως. [443a] (κοινὸν δὲ κατὰ τούτων νῦν μὲν λέγομεν τὸ διαφανές, ἔστι δ' ὄσφραντὸν οὐχ ἢ διαφανές, ἀλλ' ἢ πλυτικὸν καὶ ρυπτικὸν ἐγγύμου ξηρότητος.) οὐ γὰρ μόνον ἐν ἀέρι ἀλλὰ καὶ ἐν ὕδατι τὸ τῆς ὄσφρήσεως ἐστίν. δῆλον δ' ἐπὶ τῶν ἰχθύων καὶ τῶν ὀστρακοδέρμων· φαίνονται γὰρ ὄσφρανόμενα οὔτε ἀέρος ὄντος ἐν τῷ ὕδατι (ἐπιπολάζει γὰρ ὁ ἀήρ, ὅταν ἐγγένηται) οὔτ' αὐτὰ ἀναπνέοντα. εἰ οὖν τις θεῖη καὶ τὸν ἀέρα καὶ τὸ ὕδωρ ἄμφω ὑγρά, εἴη ἂν ἢ ἐν ὑγρῷ τοῦ ἐγγύμου ξηροῦ φύσις ὁσμή, καὶ ὄσφραντὸν τὸ τοιοῦτον. ὅτι δ' ἀπ' ἐγγύμου ἐστὶ τὸ πάθος, δῆλον ἐκ τῶν ἐχόντων καὶ μὴ ἐχόντων ὁσμήν· τὰ τε γὰρ στοιχεῖα ἄοσμα, οἷον πῦρ ἀήρ γῆ ὕδωρ, διὰ τὸ τὰ τε ξηρὰ αὐτῶν καὶ τὰ ὑγρά ἄχυμα εἶναι, ἂν μὴ τι μειγνύμενον ποιῇ. διὸ καὶ ἡ θάλαττα ἔχει ὁσμήν (ἔχει γὰρ χυμὸν καὶ ξηρότητα), καὶ ἄλες μᾶλλον νίτρου ὁσμῶδεις (δηλοῖ δὲ τὸ ἐξικμαζόμενον ἐξ αὐτῶν ἔλαιον), τὸ δὲ νίτρον γῆς ἐστὶ μᾶλλον. ἔτι λίθος μὲν ἄοσμον, ἄχυμον γάρ, τὰ δὲ ξύλα ὁσμῶδη, ἔγχυμα γάρ· καὶ τούτων τὰ ὑδατώδη ἦττον. ἔτι ἐπὶ τῶν μεταλλευομένων χρυσὸς ἄοσμον, ἄχυμον γάρ, ὁ δὲ χαλκὸς καὶ ὁ σίδηρος ὁσμῶδη· ὅταν δ' ἐκκαυθῆ τὸ ὑγρόν, ἀοσμότεραι αἱ σκωρίαι γίνονται πάντων· ἄργυρος δὲ καὶ καττίτερος τῶν μὲν μᾶλλον ὁσμῶδη τῶν δ' ἦττον· ὑδατώδη γάρ. δοκεῖ δ' ἐνίοις ἢ καπνώδης ἀναθυμίασις εἶναι ὁσμή, οὔσα κοινὴ γῆς τε καὶ ἀέρος [καὶ πάντες ἐπιφέρονται ἐπὶ τοῦτο περὶ ὁσμῆς]· διὸ καὶ Ἡράκλειτος οὕτως εἴρηκεν, ὡς εἰ πάντα τὰ ὄντα καπνὸς γένοιτο, ῥῖνες ἂν διαγνοῖεν, καὶ πάντες ἐπιφέρονται ἐπὶ τοῦτο περὶ ὁσμῆς, οἱ μὲν ὡς ἀτμίδα, οἱ δ' ὡς ἀναθυμίασιν, οἱ δ' ὡς ἄμφω ταῦτα· ἔστι δ' ἢ μὲν ἀτμὶς ὑγρότης τις, ἢ δὲ καπνώδης ἀναθυμίασις, ὡσπερ εἴρηται, κοινὸν ἀέρος καὶ γῆς· καὶ συνίσταται ἐκ μὲν ἐκείνης ὕδωρ, ἐκ δὲ ταύτης γῆς τι εἶδος. ἀλλ' οὐδέτερον τούτων ἔοικεν· ἢ μὲν γὰρ ἀτμὶς ἐστὶν ὕδατος, ἢ δὲ καπνώδης ἀναθυμίασις ἀδύνατος ἐν ὕδατι γενέσθαι· ὁσμάται δὲ καὶ τὰ ἐν τῷ ὕδατι, [443b] ὡσπερ εἴρηται πρότερον. ἔτι ἢ ἀναθυμίασις ὁμοίως λέγεται ταῖς ἀπορροαῖς· εἰ οὖν μηδ' ἐκεῖνα καλῶς, οὐδ' αὕτη καλῶς. ὅτι μὲν οὖν ἐνδέχεται ἀπολαύειν τὸ ὑγρόν, καὶ τὸ ἐν τῷ πνεύματι καὶ τὸ ἐν τῷ ὕδατι, καὶ πάσχειν τι ὑπὸ τῆς ἐγγύμου ξηρότητος, οὐκ ἄδηλον· καὶ γὰρ ὁ ἀήρ ὑγρὸν τὴν φύσιν ἐστίν. ἔτι δ' εἴπερ ὁμοίως ἐν τοῖς ὑγροῖς ποιεῖ καὶ ἐν τῷ ἀέρι οἷον ἀποπλυνόμενον τὸ ξηρόν, φανερόν ὅτι δεῖ ἀνάλογον εἶναι τὰς ὁσμάς τοῖς χυμοῖς. ἀλλὰ μὴν τοῦτό γε ἐπ' ἐνίων συμβέβηκεν· καὶ γὰρ δριμεῖαι καὶ γλυκεῖαι εἰσὶν ὁσμαὶ καὶ αὐστηραὶ καὶ στρυφναὶ καὶ λιπαραὶ, καὶ τοῖς πικροῖς τὰς σαπρὰς ἂν τις ἀνάλογον εἴποι· διὸ ὡσπερ ἐκεῖνα δυσκατάποτα, τὰ σαπρὰ δυσανάπνευστά ἐστίν. δῆλον ἄρα ὅτι ὅπερ ἐν τῷ ὕδατι ὁ χυμὸς, τοῦτ' ἐν τῷ ἀέρι καὶ ὕδατι ἢ ὁσμή. καὶ διὰ τοῦτο τὸ ψυχρὸν καὶ ἢ πῆξις καὶ τοὺς χυμοὺς ἀμβλύνει καὶ τὰς ὁσμάς ἀφανίζει· τὸ γὰρ θερμὸν τὸ κινεῖ καὶ δημιουργεῖ ἀφανίζουσιν ἢ ψύξις καὶ ἢ πῆξις. εἶδη δὲ τοῦ ὄσφραντοῦ δύο ἐστίν· οὐ γὰρ, ὡσπερ τινὲς φασιν, οὐκ ἐστὶν εἶδη τοῦ ὄσφραντοῦ, ἀλλ' ἐστίν. διοριστέον δὲ πῶς ἐστὶ καὶ πῶς οὐκ ἐστίν· τὸ μὲν γὰρ ἐστὶ κατὰ τοὺς χυμοὺς τεταγμένον αὐτῶν, ὡσπερ εἵπομεν, καὶ τὸ ἡδὺ καὶ τὸ λυπηρὸν κατὰ συμβεβηκὸς ἔχουσιν (διὰ γὰρ τὸ τοῦ θρεπτικοῦ πάθη εἶναι, ἐπιθυμούντων μὲν ἡδεῖαι αἱ ὁσμαι τούτων εἰσί, πεπληρωμένοις δὲ καὶ μηδὲν δεομένοις οὐχ ἡδεῖαι, οὐδ' ὅσοις μὴ καὶ ἢ τροφῇ ἢ ἔχουσα τὰς ὁσμάς ἡδεῖα, οὐδὲ τούτοις) ὥστε αὗται μὲν, καθάπερ εἵπομεν, κατὰ συμβεβηκὸς ἔχουσι τὸ ἡδὺ καὶ λυπηρὸν, διὸ καὶ πάντων εἰσὶ κοιναὶ τῶν ζῶων· αἱ δὲ καθ' αὐτὰς ἡδεῖαι τῶν ὁσμῶν εἰσιν, οἷον αἱ τῶν ἀνθῶν· οὐδὲν γὰρ μᾶλλον οὐδ' ἦττον πρὸς τὴν τροφήν παρακαλοῦσιν, οὐδὲ συμβάλλονται πρὸς ἐπιθυμίαν οὐδέν, ἀλλὰ τούναντίον μᾶλλον· ἀληθὲς γὰρ

ὅπερ Εὐριπίδην σκώπτων εἶπε Στράτις, «ὅταν φακῆν ἔψητε, μὴ ἐπιχεῖν μύρον.» [444a] οἱ δὲ νῦν μειγνύντες εἰς τὰ πόματα τὰς τοιαύτας δυνάμεις βιάζονται τῇ συνηθείᾳ τὴν ἡδονήν, ἕως ἂν ἐκ δὴ αἰσθήσεων γένηται τὸ ἡδὺ ὡς ἂν καὶ ἀπὸ μιᾶς. τοῦτο μὲν οὖν τὸ ὄσφραντὸν ἴδιον ἀνθρώπου ἐστίν, ἡ δὲ κατὰ τοὺς χυμοὺς τεταγμένη καὶ τῶν ἄλλων ζώων, ὡς περ εἴρηται πρότερον· κάκεινων μὲν, διὰ τὸ κατὰ συμβεβηκὸς ἔχειν τὸ ἡδὺ, διήρηται τὰ εἶδη κατὰ τοὺς χυμοὺς, ταύτης δ' οὐκέτι, διὰ τὸ τὴν φύσιν αὐτῆς εἶναι καθ' αὐτὴν ἡδεῖαν ἢ λυπηράν. αἴτιον δὲ τοῦ ἴδιον εἶναι ἀνθρώπου τὴν τοιαύτην ὁσμὴν διὰ τὴν ἕξιν τὴν περὶ τὸν ἐγκέφαλον. ψυχροῦ γὰρ ὄντος τὴν φύσιν τοῦ ἐγκεφάλου, καὶ τοῦ αἵματος τοῦ περὶ αὐτὸν ἐν τοῖς φλεβίοις ὄντος λεπτοῦ μὲν καὶ καθαροῦ, εὐψύκτου δέ (διὸ καὶ ἡ τῆς τροφῆς ἀναθυμίασις ψυχομένη διὰ τὸν τόπον τὰ νοσηματικά ρεύματα ποιεῖ), τοῖς ἀνθρώποις πρὸς βοήθειαν ὑγιείας γέγονε τὸ τοιοῦτον εἶδος τῆς ὁσμῆς· οὐδὲν γὰρ ἄλλο ἔργον ἐστὶν αὐτῆς ἢ τοῦτο. τοῦτο δὲ ποιεῖ φανερώς· ἡ μὲν γὰρ τροφή ἡδεῖα οὖσα, καὶ ἡ ξηρὰ καὶ ἡ ὑγρὰ, πολλάκις νοσώδης ἐστίν, ἡ δ' ἀπὸ τῆς ὁσμῆς τῆς καθ' αὐτὴν ἡδεῖας εὐωδία ὀπωσοῦν ἔχουσιν ὠφέλιμος ὡς εἶπειν αἰεὶ. καὶ διὰ τοῦτο γίνεται διὰ τῆς ἀναπνοῆς, οὐ πᾶσιν ἀλλὰ τοῖς ἀνθρώποις καὶ τῶν ἐναίμων οἶον τοῖς τετράποσι καὶ ὅσα μετέχει μᾶλλον τῆς τοῦ ἀέρος φύσεως· ἀναφερομένων γὰρ τῶν ὁσμῶν πρὸς τὸν ἐγκέφαλον διὰ τὴν ἐν αὐταῖς τῆς θερμότητος κουφότητα ὑγιεινότερως ἔχει τὰ περὶ τὸν τόπον τοῦτον· ἡ γὰρ τῆς ὁσμῆς δύναμις θερμὴ τὴν φύσιν ἐστίν. κατακέχρηται δ' ἡ φύσις τῇ ἀναπνοῇ ἐπὶ δύο, ὡς ἔργω μὲν ἐπὶ τὴν εἰς τὸν θώρακα βοήθειαν, ὡς παρέργω δ' ἐπὶ τὴν ὁσμὴν· ἀναπνέοντος γὰρ ὡς περ ἐκ παρόδου ποιεῖται διὰ τῶν μυκτῆρων τὴν κίνησιν. ἴδιον δὲ τῆς τοῦ ἀνθρώπου φύσεως ἐστὶ τὸ τῆς ὁσμῆς τῆς τοιαύτης γένος διὰ τὸ πλεῖστον ἐγκέφαλον καὶ ὑγρότατον ἔχειν τῶν ἄλλων ζώων ὡς κατὰ μέγεθος· διὰ γὰρ τοῦτο καὶ μόνον ὡς εἶπειν αἰσθάνεται τῶν ζώων ἄνθρωπος καὶ χαίρει ταῖς τῶν ἀνθῶν καὶ τῶν τοιούτων ὁσμαῖς· [444b] σύμμετρος γὰρ αὐτῶν ἡ θερμότης καὶ ἡ κίνησις πρὸς τὴν ὑπερβολὴν τῆς ἐν τῷ τόπῳ ὑγρότητος καὶ ψυχρότητός ἐστιν. τοῖς δ' ἄλλοις ὅσα πνεύμονα ἔχει διὰ τοῦ ἀναπνεῖν τοῦ ἐτέρου γένους τῆς ὁσμῆς τὴν αἴσθησιν ἀποδέδωκεν ἡ φύσις, ὅπως μὴ δύο αἰσθητήρια ποιῇ· ἀπόχρη γὰρ, ἐπεὶ περ καὶ ὡς ἀναπνεύουσιν, ὡς περ τοῖς ἀνθρώποις ἀμφοτέρων τῶν ὄσφραντῶν, τούτοις τῶν ἐτέρων μόνων ὑπάρχουσα ἡ αἴσθησις. τὰ δὲ μὴ ἀναπνέοντα ὅτι μὲν ἔχει αἴσθησιν τοῦ ὄσφραντοῦ, φανερόν· καὶ γὰρ ἰχθύες καὶ τὸ τῶν ἐντόμων γένος πᾶν ἀκριβῶς καὶ πόρρωθεν αἰσθάνεται, διὰ τὸ θρεπτικὸν εἶδος τῆς ὁσμῆς, ἀπέχοντα πολὺ τῆς οἰκείας τροφῆς, οἶον αἶ τε μέλιτται [ποιοῦσι πρὸς τὸ μέλι] καὶ τὸ τῶν μικρῶν μυρμηκῶν γένος, οὓς καλοῦσιν τινες κνῖπας, καὶ τῶν θαλαττίων αἰ πορφύραι, καὶ πολλὰ τῶν ἄλλων τῶν τοιούτων ζώων ὀξέως αἰσθάνεται τῆς τροφῆς διὰ τὴν ὁσμὴν. ὅτῳ δὲ αἰσθάνεται, οὐχ ὁμοίως φανερόν. διὸ κἂν ἀπορήσειέ τις τίνοι αἰσθάνονται τῆς ὁσμῆς, εἴπερ ἀναπνεύουσι μὲν γίνεται τὸ ὁσμᾶσθαι μοναχῶς (τοῦτο γὰρ φαίνεται ἐπὶ τῶν ἀναπνεόντων συμβαῖνον πάντων), ἐκείνων δ' οὐθὲν ἀναπνεῖ, αἰσθάνεται μέντοι, εἰ μὴ τις παρὰ τὰς πέντε αἰσθήσεις ἐτέρα. τοῦτο δ' ἀδύνατον· τοῦ γὰρ ὄσφραντοῦ ὄσφρησις, ἐκεῖνα δὲ τούτου αἰσθάνεται, ἀλλ' οὐ τὸν αὐτὸν ἴσως τρόπον, ἀλλὰ τοῖς μὲν ἀναπνεύουσι τὸ πνεῦμα ἀφαιρεῖ τὸ ἐπικείμενον ὡς περ πῶμά τι (διὸ οὐκ αἰσθάνεται μὴ ἀναπνέοντα), τοῖς δὲ μὴ ἀναπνεύουσιν ἀφήρηται τοῦτο, καθάπερ ἐπὶ τῶν ὀφθαλμῶν τὰ μὲν ἔχει βλέφαρα τῶν ζώων, ὧν μὴ ἀνακαλυφθέντων οὐ δύναται ὄρᾶν, τὰ δὲ σκληρόφθαλμα οὐκ ἔχει, διόπερ οὐ προσδεῖται οὐδενὸς τοῦ ἀνακαλύψοντος, ἀλλ' ὁρᾷ ἐκ τοῦ δυνατοῦ ὄντος αὐτοῖς εὐθύς. ὁμοίως δὲ καὶ τῶν ἄλλων ζώων ὁτιοῦν οὐδὲν δυσχεραίνει τῶν καθ' αὐτὰ δυσωδῶν τὴν ὁσμὴν, ἂν μὴ τι τύχη φθαρτικὸν ὄν, ὑπὸ τούτων δ' ὁμοίως φθαρεῖται καθάπερ καὶ οἱ ἄνθρωποι ὑπὸ τῆς τῶν ἀνθράκων ἀτμίδος καρηβαροῦσι καὶ φθείρονται πολλάκις· οὕτως ὑπὸ τῆς τοῦ θεοῦ δυνάμεως καὶ τῶν ἀσφαλτωδῶν φθείρεται τᾶλλα ζῶα, [445a] καὶ φεύγει διὰ τὸ πάθος. αὐτῆς δὲ καθ' αὐτὴν τῆς δυσωδίας οὐδὲν φροντίζουσιν (καίτοι πολλὰ τῶν φυσικῶν δυσώδεις ἔχει τὰς ὁσμάς), ἐὰν μὴ τι συμβάλληται πρὸς τὴν γεῦσιν ἢ τὴν

ἔδωδὴν αὐτοῖς. ἔοικε δ' ἢ αἴσθησις ἢ τοῦ ὀσφραίνεσθαι, περιπτῶν οὐσῶν τῶν αἰσθήσεων καὶ τοῦ ἀριθμοῦ ἔχοντος μέσον τοῦ περιπτῶ, καὶ αὐτὴ μέση εἶναι τῶν τε ἀπτικῶν, οἷον ἀφῆς καὶ γεύσεως, καὶ τῶν δι' ἄλλου αἰσθητικῶν, οἷον ὄψεως καὶ ἀκοῆς. διὸ καὶ τὸ ὀσφραντὸν τῶν θρεπτικῶν ἐστὶ πάθος τι (ταῦτα δ' ἐν τῷ ἀπτῷ γένει), καὶ τοῦ ἀκουστοῦ δὲ καὶ τοῦ ὄρατοῦ, διὸ καὶ ἐν ἀέρι καὶ ἐν ὕδατι ὀσμώνται. ὥστ' ἐστὶ τὸ ὀσφραντὸν κοινόν τι τούτων ἀμφοτέρων, καὶ τῷ τε ἀπτῷ ὑπάρχει καὶ τῷ ἀκουστῷ καὶ τῷ διαφανεῖ· διὸ καὶ εὐλόγως παρεΐκασται ξηρότητος ἐν ὑγρῷ καὶ χυτῷ οἷον βαφῆ τις εἶναι καὶ πλύσις. πῶς μὲν οὖν εἶδη δεῖ λέγειν καὶ πῶς οὐ δεῖ τοῦ ὀσφραντοῦ, ἐπὶ τοσοῦτον εἰρήσθω. ὁ δὲ λέγουσί τινες τῶν Πυθαγορείων, οὐκ ἔστιν εὐλογον· τρέφεσθαι γὰρ φασιν ἔνια ζῶα ταῖς ὀσμαῖς. πρῶτον μὲν γὰρ ὀρώμεν ὅτι τὴν τροφήν δεῖ εἶναι συνθετὴν (καὶ γὰρ τὰ τρεφόμενα οὐχ ἀπλᾶ ἐστίν, διὸ καὶ περιπτώματα γίνονται τῆς τροφῆς, ἢ ἐν αὐτοῖς ἢ ἔξω, ὥσπερ τοῖς φυτοῖς, ἐπεὶ δ' οὐδὲ τὸ ὕδωρ ἐθέλει αὐτὸ μόνον ἄμεικτον ὄν τρέφεινσω ματῶδες γὰρ τι δεῖ εἶναι τὸ συστησόμενον· ἐτι πολὺ ἦττον εὐλογον τὸν ἀέρα σωματοῦσθαι)· πρὸς δὲ τούτοις, ὅτι πᾶσιν ἐστὶ τοῖς ζῴοις τόπος δεκτικὸς τῆς τροφῆς, ἐξ οὗ ἔλκον λαμβάνει τὸ σῶμα· τοῦ δ' ὀσφραντοῦ ἐν τῇ κεφαλῇ τὸ αἰσθητήριον, καὶ μετὰ πνευματώδους εἰσέρχεται ἀναθυμιάσεως, ὥστ' εἰς τὸν ἀναπνευστικὸν βαδίζοι ἂν τόπον. ὅτι μὲν οὖν οὐ συμβάλλεται εἰς τροφήν τὸ ὀσφραντὸν, ἢ ὀσφραντὸν, δῆλον· ὅτι μέντοι εἰς ὑγίειαν, καὶ ἐκ τῆς αἰσθήσεως καὶ ἐκ τῶν εἰρημένων φανερόν, ὥστε ὅπερ ὁ χυμὸς ἐν τῷ θρεπτικῷ καὶ πρὸς τὰ τρεφόμενα, τοῦτ' ἐστὶ πρὸς ὑγίειαν τὸ ὀσφραντὸν. [445b] καθ' ἕκαστον μὲν οὖν αἰσθητήριον διωρίσθω τὸν τρόπον τοῦτον.

Ἀπορήσειε δ' ἂν τις, εἰ πᾶν σῶμα εἰς ἄπειρον διαιρεῖται, ἄρα καὶ τὰ παθήματα τὰ αἰσθητά, οἷον χρῶμα καὶ χυμὸς καὶ ὀσμὴ καὶ ψόφος, καὶ βαρῦ καὶ κοῦφον, καὶ θερμὸν καὶ ψυχρόν, καὶ σκληρὸν καὶ μαλακόν, ἢ ἀδύνατον. ποιητικὸν γὰρ ἐστὶν ἕκαστον αὐτῶν τῆς αἰσθήσεως (τῷ δύνασθαι γὰρ κινεῖν αὐτὴν λέγεται πάντα), ὥστ' ἀνάγκη, εἰ ἢ δύναμις, καὶ τὴν αἴσθησιν εἰς ἄπειρα διαιρεῖσθαι καὶ πᾶν εἶναι μέγεθος αἰσθητὸν (ἀδύνατον γὰρ λευκὸν μὲν ὄραν, μὴ ποσὸν δέ)· εἰ γὰρ μὴ οὕτως, ἐνδέχοιτ' ἂν εἶναι τι σῶμα μηδὲν ἔχον χρῶμα μηδὲ βάρος μηδ' ἄλλο τι τοιοῦτον πάθος, ὥστ' οὐδ' αἰσθητὸν ὄλως· ταῦτα γὰρ τὰ αἰσθητά. τὸ ἄρ' αἰσθητὸν ἔσται συγκεκριμένον οὐκ ἐξ αἰσθητῶν. ἀλλ' ἀναγκαῖον· οὐ γὰρ δὴ ἐκ γε τῶν μαθηματικῶν. ἔτι τίτι κρινοῦμεν ταῦτα καὶ γνωσόμεθα; ἢ τῷ νῶ; ἀλλ' οὐ νοητά, οὐδὲ νοεῖ ὁ νοῦς τὰ ἐκτὸς μὴ μετ' αἰσθήσεως. ἅμα δ' εἰ ταῦτ' ἔχει οὕτως, ἔοικε μαρτυρεῖν τοῖς τὰ ἄτομα ποιοῦσι μεγέθη· οὕτω γὰρ ἂν λύοιτο ὁ λόγος. ἀλλ' ἀδύνατα· εἰρηται δὲ περὶ αὐτῶν ἐν τοῖς λόγοις τοῖς περὶ κινήσεως. περὶ δὲ τῆς λύσεως αὐτῶν ἅμα δῆλον ἔσται καὶ διὰ τὴν πεπεράνται τὰ εἶδη καὶ χρώματος καὶ χυμοῦ καὶ φθόγγων καὶ τῶν ἄλλων αἰσθητῶν. ὧν μὲν γὰρ ἐστὶν ἔσχατα, ἀνάγκη πεπεράνθαι τὰ ἐντός· τὰ δ' ἐναντία ἔσχατα, πᾶν δὲ τὸ αἰσθητὸν ἔχει ἐναντίωσιν, οἷον ἐν χρώματι τὸ λευκὸν καὶ τὸ μέλαν, ἐν χυμῷ γλυκὸν καὶ πικρόν· καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις δὴ πᾶσιν ἐστὶν ἔσχατα τὰ ἐναντία. τὸ μὲν οὖν συνεχὲς εἰς ἄπειρα τέμνεται ἄνισα, εἰς δ' ἴσα πεπερασμένα· τὸ δὲ μὴ καθ' αὐτὸ συνεχὲς εἰς πεπερασμένα εἶδη. ἐπεὶ οὖν τὰ μὲν πάθη ὡς εἶδη λεκτέον, ὑπάρχει δὲ συνέχεια αἰεὶ ἐν τούτοις, ληπτέον ὅτι τὸ δυνάμει καὶ τὸ ἐνεργείᾳ ἕτερον· [446a] καὶ διὰ τοῦτο τὸ μυριοστημόριον λανθάνει τῆς κέγχρου ὀρωμένης, καίτοι ἢ ὄψις ἐπελήλυθεν, καὶ ὁ ἐν τῇ διέσει φθόγγος λανθάνει, καίτοι συνεχοῦς ὄντος ἀκούει τοῦ μέλους παντός· τὸ δὲ διάστημα τὸ τοῦ μεταξὺ πρὸς τοὺς ἐσχάτους λανθάνει. ὁμοίως δὲ καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις αἰσθητοῖς τὰ μικρὰ πάμπαν· δυνάμει γὰρ ὀρατά, ἐνεργείᾳ δ' οὐ, ὅταν μὴ χωρὶς ἦ· καὶ γὰρ ἐνυπάρχει δυνάμει ἢ ποδιαία τῇ δίποδι, ἐνεργείᾳ δ' ἤδη ἀφαιρεθεῖσα. χωριζόμενα δ' αἰ τηλικαῦται ὑπεροχαὶ εὐλόγως μὲν ἂν καὶ διαλύοιντο εἰς τὰ περιέχοντα, ὥσπερ καὶ ἀκαριαῖος χυμὸς εἰς τὴν θάλατταν ἐγχυθείς. οὐ μὴν ἀλλ' ἐπειδὴ οὐδ' ἢ τῆς αἰσθήσεως ὑπεροχὴ καθ' αὐτὴν αἰσθητὴ οὐδὲ χωριστὴ (δυνάμει γὰρ ἐνυπάρχει ἐν

τῆ ἀκριβεστέρᾳ ἢ ὑπεροχῇ), οὐδὲ τὸ τηλικούτον αἰσθητὸν χωριστὸν ἔσται ἐνεργεῖα αἰσθάνεσθαι. ἀλλ' ὅμως ἔσται αἰσθητόν· δυνάμει τε γὰρ ἔστιν ἤδη, καὶ ἐνεργεῖα ἔσται προσγεγόμενον. ὅτι μὲν οὖν ἔνια μεγέθη καὶ πάθη λανθάνει, καὶ διὰ τίν' αἰτίαν, καὶ πῶς αἰσθητὰ καὶ πῶς οὐ, εἴρηται. ὅταν δὲ δὴ ἐνυπάρχη τούτῳ τοσαῦτα ὥστε καὶ ἐνεργεῖα αἰσθητὰ εἶναι, καὶ μὴ μόνον ὅτι ἐν τῷ ὄλῳ ἀλλὰ καὶ χωρὶς, πεπερασμένα ἀνάγκη εἶναι τὸν ἀριθμὸν, καὶ χρώματα καὶ χυμούς καὶ φθόγγους. ἀπορήσειε δ' ἂν τις, ἄρ' ἀφικνοῦνται ἢ τὰ αἰσθητὰ ἢ αἱ κινήσεις αἰ ἀπὸ τῶν αἰσθητῶν (ὅποτέρως ποτὲ γίνεται ἢ αἰσθησις), ὅταν ἐνεργῶσιν, εἰς τὸ μέσον πρῶτον, οἷον ἢ τε ὁσμὴ φαίνεται ποιούσα καὶ ὁ ψόφος· πρότερον γὰρ ὁ ἐγγὺς αἰσθάνεται τῆς ὁσμῆς, καὶ ὁ ψόφος ὕστερον ἀφικνεῖται τῆς πληγῆς. ἄρ' οὖν οὕτω καὶ τὸ ὀρώμενον καὶ τὸ φῶς, καθάπερ καὶ Ἐμπεδοκλῆς φησὶν ἀφικνεῖσθαι πρότερον τὸ ἀπὸ τοῦ ἡλίου φῶς εἰς τὸ μεταξὺ πρὶν πρὸς τὴν ὄψιν ἢ ἐπὶ τὴν γῆν; δόξειε δ' ἂν εὐλόγως τοῦτο συμβαίνειν· τὸ γὰρ κινούμενον κινεῖταιί ποθέν ποι, ὡστ' ἀνάγκη εἶναί τινα καὶ χρόνον ἐν ᾧ κινεῖται ἐκ θατέρου πρὸς θάτερον. [446b] ὁ δὲ χρόνος πᾶς διαιρετός, ὥστε ἦν ὅτε οὐ πῶ ἐωρᾶτο ἀλλ' ἔτ' ἐφέρετο ἢ ἀκτὶς ἐν τῷ μεταξὺ. καὶ εἰ καὶ ἅπαν ἅμα ἀκούει καὶ ἀκῆκοε, καὶ ὅλως αἰσθάνεται καὶ ἦσθηται, καὶ μὴ ἔστι γένεσις αὐτῶν, ἀλλ' εἰσὶν ἄνευ τοῦ γίνεσθαι, ὅμως οὐδὲν ἦττον, ὥσπερ ὁ ψόφος ἤδη γεγεννημένης τῆς πληγῆς οὐ πῶ πρὸς τῆ ἀκοῆ δηλοῖ δὲ τοῦτο καὶ ἡ τῶν γραμμάτων μετασχημάτισις, ὡς γιγνομένης τῆς φορᾶς ἐν τῷ μεταξὺ· οὐ γὰρ τὸ λεχθὲν φαίνονται ἀκηκοότες διὰ τὸ μετασχηματίζεσθαι φερόμενον τὸν ἀέρα ἄρ' οὖν οὕτω καὶ τὸ χρῶμα καὶ τὸ φῶς; οὐ γὰρ δὴ τῷ πῶς ἔχειν τὸ μὲν ὀρᾶ τὸ δ' ὀρᾶται, ὥσπερ ἴσα ἐστίν· οὐθὲν γὰρ ἂν ἔδει που ἐκάτερον εἶναι· τοῖς γὰρ ἴσοις γιγνομένοις οὐδὲν διαφέρει ἢ ἐγγὺς ἢ πόρρω ἀλλήλων εἶναι. ἢ περὶ μὲν τὸν ψόφον καὶ τὴν ὁσμὴν τοῦτο συμβαίνειν εὐλογον· ὥσπερ γὰρ ὁ ἀήρ καὶ τὸ ὕδωρ, συνεχῆ μὲν, μεμέρισται δ' ἀμφοτέρων ἢ κινήσεις. διὸ καὶ ἔστι μὲν ὡς τὸ αὐτὸ ἀκούει ὁ πρῶτος καὶ ὁ ὕστερος καὶ ὁσφραίνεται, ἔστι δ' ὡς οὐ. δοκεῖ δὲ τισιν εἶναι ἀπορία καὶ περὶ τούτων· ἀδύνατον γὰρ φασὶ τινες ἄλλον ἄλλῳ τὸ αὐτὸ ἀκούειν καὶ ὀρᾶν καὶ ὁσφραίνεσθαι· οὐ γὰρ οἷόν τ' εἶναι πολλοὺς καὶ χωρὶς ὄντας ἐν ἀκούειν καὶ ὁσφραίνεσθαι· τὸ γὰρ ἐν χωρὶς ἂν αὐτὸ αὐτοῦ εἶναι. ἢ τοῦ μὲν κινήσαντος πρῶτου, οἷον τῆς κώδωνος ἢ λιβανωτοῦ ἢ πυρός, τοῦ αὐτοῦ καὶ ἐνὸς ἀριθμῷ αἰσθάνονται πάντες, τοῦ δὲ δὴ ἰδίου ἐτέρου ἀριθμῷ, εἶδει δὲ τοῦ αὐτοῦ, διὸ ἅμα πολλοὶ ὀρῶσι καὶ ὁσμῶνται καὶ ἀκούουσιν; ἔστι δ' οὕτε σώματα ταῦτα, ἀλλὰ πάθος καὶ κινήσις τις (οὐ γὰρ ἂν τοῦτο συνέβαινε), οὐτ' ἄνευ σώματος. περὶ δὲ τοῦ φωτὸς ἄλλος λόγος· τῷ ἐνεῖναι γὰρ τι τὸ φῶς ἔστιν, ἀλλ' οὐ κινήσις τις. ὅλως δὲ οὐδὲ ὁμοίως ἐπὶ τε ἀλλοιώσεως ἔχει καὶ φορᾶς· αἱ μὲν γὰρ φοραὶ εὐλόγως εἰς τὸ μεταξὺ πρῶτον ἀφικνοῦνται (δοκεῖ δ' ὁ ψόφος εἶναι φερομένου τινὸς κινήσις), [447a] ὅσα δ' ἀλλοιοῦνται, οὐκέτι ὁμοίως· ἐνδέχεται γὰρ ἀθρόον ἀλλοιοῦσθαι, καὶ μὴ τὸ ἡμισυ πρότερον, οἷον τὸ ὕδωρ ἅμα πᾶν πῆγνυσθαι. οὐ μὴν ἀλλ' ἂν ἢ πολὺ τὸ θερμαινόμενον ἢ πηγνύμενον, τὸ ἐχόμενον ὑπὸ τοῦ ἐχομένου πάσχει, τὸ δὲ πρῶτον ὑπ' αὐτοῦ τοῦ ἀλλοιοῦντος μεταβάλλει καὶ ἀνάγκη ἅμα ἀλλοιοῦσθαι καὶ ἀθρόον. ἦν δ' ἂν καὶ τὸ γεύεσθαι ὥσπερ ἡ ὁσμὴ, εἰ ἐν ὑγρῷ ἦμεν καὶ πορρωτέρωθεν πρὶν θιγεῖν αὐτοῦ ἦσθανόμεθα. εὐλόγως δὴ ὧν ἔστι μεταξὺ τοῦ αἰσθητηρίου, οὐχ ἅμα πάντα πάσχει, πλὴν ἐπὶ τοῦ φωτὸς διὰ τὸ εἰρημένον, διὰ τὸ αὐτὸ δὲ καὶ ἐπὶ τοῦ ὀρᾶν· τὸ γὰρ φῶς ποιεῖ τὸ ὀρᾶν.

Ἔστι δ' ἀπορία καὶ ἄλλη τις τοιάδε περὶ τὰς αἰσθήσεις, πότερον ἐνδέχεται δεῖν ἅμα αἰσθάνεσθαι ἐν τῷ αὐτῷ καὶ ἀτόμῳ χρόνῳ, ἢ οὐ. εἰ δὴ ἀεὶ ἢ μείζων κινήσεις τὴν ἐλάττω ἐκκρούειδιὸ ὑποφερομένων ὑπὸ τὰ ὄμματα οὐκ αἰσθάνονται, ἐὰν τύχῃσι σφόδρα τι ἐννοῦντες ἢ φοβούμενοι ἢ ἀκούοντες πολὺν ψόφον τοῦτο δὴ ὑποκείσθω, καὶ ὅτι ἐκάστου μᾶλλον ἔστιν αἰσθάνεσθαι ἀπλοῦ ὄντος ἢ κεκραμένου, οἷον οἴνου ἀκράτου ἢ κεκραμένου, καὶ μέλιτος, καὶ χρώας, καὶ τῆς νήτης

μόνης ἢ ἐν τῇ διὰ πασῶν, διὰ τὸ ἀφανίζειν ἄλληλα. τοῦτο δὲ ποιεῖ ἐξ ὧν ἐν τι γίνεταί. εἰ δὲ ἡ μείζων τὴν ἐλάττω κίνησιν ἐκκρούει, ἀνάγκη, ἂν ἅμα ὦσι, καὶ αὐτὴν ἦττον αἰσθητὴν εἶναι ἢ εἰ μόνη ἦν· ἀφαιρεῖται γάρ τι ἡ ἐλάττων μειγνυμένη, εἴπερ ἅπαντα τὰ ἀπλᾶ μᾶλλον αἰσθητά ἐστίν. ἐὰν ἄρα ἴσαι ὦσιν ἕτεροι οὔσαι, οὐδετέρας ἔσται αἴσθησις· ἀφανιεῖ γὰρ ἡ ἑτέρα ὁμοίως τὴν ἑτέραν, ἀπλῆς δ' οὐκ ἔστιν αἰσθάνεσθαι. ὥστε ἡ οὐδεμία ἔσται αἴσθησις, ἢ ἄλλη ἐξ ἀμφοῖν· ὅπερ καὶ γίνεσθαι δοκεῖ ἐπὶ τῶν κεραννυμένων ἐν ᾧ ἂν μειχθῶσιν. ἐπεὶ οὖν ἐκ μὲν ἐνίων γίνεταί τι, ἐκ δ' ἐνίων οὐ γίνεταί, τοιαῦτα δὲ τὰ ὑφ' ἑτέραν αἴσθησιν (μειγνυνται γὰρ ὧν τὰ ἔσχατα ἐναντία· [447b] οὐκ ἔστι δ' ἐκ λευκοῦ καὶ ὀξέος ἐν γίνεσθαι ἀλλ' ἢ κατὰ συμβεβηκός, ἀλλ' οὐχ ὡς ἐξ ὀξέος καὶ βαρέος συμφωνία), οὐκ ἄρα οὐδ' αἰσθάνεσθαι ἐνδέχεται αὐτῶν ἅμα. ἴσαι μὲν γὰρ οὔσαι αἰ κινήσεις ἀφανιοῦσιν ἀλλήλας, ἐπεὶ μία οὐ γίνεταί ἐξ αὐτῶν· ἂν δ' ἄνισοι, ἢ κρείττων αἴσθησιν ἐμποιήσει. ἔτι μᾶλλον ἅμα δυοῖν αἴσθοιτ' ἂν ἢ ψυχῇ τῇ μιᾷ αἰσθήσει ὧν μία αἴσθησις, οἷον ὀξέος καὶ βαρέος (μᾶλλον γὰρ ἅμα ἢ κινήσεις τῇ μιᾷ αὐτῇ ἑαυτῇ ἢ τοῖν δυοῖν, οἷον ὄψεως καὶ ἀκοῆς), τῇ μιᾷ δὲ ἅμα δυοῖν οὐκ ἔστιν αἰσθάνεσθαι ἂν μὴ μειχθῇ (τὸ γὰρ μίγμα ἐν βούλεται εἶναι, τοῦ δ' ἐνός μία αἴσθησις, ἢ δὲ μία ἅμα αὐτῇ), ὥστ' ἐξ ἀνάγκης τῶν μεμειγμένων ἅμα αἰσθάνεται, ὅτι μιᾷ αἰσθήσει κατ' ἐνέργειαν αἰσθάνεται· ἐνός μὲν γὰρ ἀριθμῶ ἢ κατ' ἐνέργειαν μία, εἶδει δὲ ἢ κατὰ δύναμιν μία· καὶ εἰ μία τοίνυν ἢ αἴσθησις ἢ κατ' ἐνέργειαν, ἐν ἐκεῖνα ἐρεῖ. μεμειχθαι ἄρα ἀνάγκη αὐτά. ὅταν ἄρα μὴ ἦ μεμειγμένα, δύο ἔσονται αἰσθήσεις αἰ κατ' ἐνέργειαν. ἀλλὰ κατὰ μίαν δύναμιν καὶ ἄτομον χρόνον μίαν ἀνάγκη εἶναι τὴν ἐνέργειαν· μιᾶς γὰρ ἢ εἰσάπαξ μία χρῆσις καὶ κίνησις, μία δὲ ἢ δύναμις. οὐκ ἄρα ἐνδέχεται δυοῖν ἅμα αἰσθάνεσθαι τῇ μιᾷ αἰσθήσει. ἀλλὰ μὴν εἰ τὰ ὑπὸ τὴν αὐτὴν αἴσθησιν ἅμα ἀδύνατον, ἐὰν ἦ δύο, δῆλον ὅτι ἦττον ἔτι τὰ κατὰ δύο αἰσθήσεις ἐνδέχεται ἅμα αἰσθάνεσθαι, οἷον λευκὸν καὶ γλυκὺ. φαίνεται γὰρ τὸ μὲν τῷ ἀριθμῶ ἐν ἢ ψυχῇ οὐδενὶ ἐτέρῳ λέγειν ἀλλ' ἢ τῷ ἅμα, τὸ δὲ τῷ εἶδει ἐν τῇ κρινούσῃ αἰσθήσει καὶ τῷ τρόπῳ. λέγω δὲ τοῦτο, ὅτι ἴσως τὸ λευκὸν καὶ τὸ μέλαν, ἕτερον τῷ εἶδει ὄν, ἢ αὐτῇ κρίνει, καὶ τὸ γλυκὺ καὶ τὸ πικρὸν ἢ αὐτῇ μὲν ἑαυτῇ, ἐκείνης δ' ἄλλη, ἀλλ' ἐτέρως ἐκάτερον τῶν ἐναντίων, ὡς δ' αὐτως ἑαυταῖς τὰ σύστοιχα, οἷον ὡς ἡ γεῦσις τὸ γλυκὺ, οὕτως ἢ ὄψις τὸ λευκόν, [448a] ὡς δ' αὐτὴ τὸ μέλαν, οὕτως ἐκείνη τὸ πικρὸν. ἔτι εἰ αἰ τῶν ἐναντίων κινήσεις ἐναντία, ἅμα δὲ τὰ ἐναντία ἐν τῷ αὐτῷ καὶ ἀτόμῳ οὐκ ἐνδέχεται ὑπάρχειν, ὑπὸ δὲ τὴν αἰσθησιν τὴν μίαν ἐναντία ἐστίν, οἷον γλυκὺ πικρῶ, τούτων οὐκ ἂν ἐνδέχοιτο αἰσθάνεσθαι ἅμα. ὁμοίως δὲ δῆλον ὅτι οὐδὲ τὰ μὴ ἐναντία· τὰ μὲν γὰρ τοῦ λευκοῦ τὰ δὲ τοῦ μέλανός ἐστίν, καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις ὁμοίως, οἷον τῶν χυμῶν οἱ μὲν τοῦ γλυκέος οἱ δὲ τοῦ πικροῦ. οὐδὲ τὰ μεμειγμένα ἅμα (λόγοι γὰρ εἰσιν ἀντικειμένων, οἷον τὸ διὰ πασῶν καὶ τὸ διὰ πέντε), ἐὰν μὴ ὡς ἐν αἰσθάνηται. οὕτως δ' εἷς ὁ λόγος ὁ τῶν ἄκρων γίνεταί· ἄλλως δ' οὐ, ἔσται γὰρ ἅμα ὁ μὲν πολλοῦ πρὸς ὀλίγον ἢ περιττοῦ πρὸς ἄρτιον, ὁ δ' ὀλίγου πρὸς πολὺ ἢ ἀρτίου πρὸς περιττόν. εἰ οὖν πλεῖον ἔτι ἀπέχει ἀλλήλων καὶ διαφέρει τὰ συστοίχως μὲν λεγόμενα ἐν ἄλλῳ δὲ γένει τῶν ἐν τῷ αὐτῷ γένει (λέγω δ' οἷον τὸ γλυκὺ καὶ τὸ λευκὸν καλῶ σύστοιχα, γένει δ' ἕτερα, τὸ γλυκὺ δὲ τοῦ λευκοῦ πλεῖον ἔτι τῷ εἶδει διαφέρει ἢ τὸ μέλαν), ἔτι ἂν ἦττον ἅμα ἐνδέχοιτο αὐτὰ αἰσθάνεσθαι ἢ τὰ τῷ γένει ταῦτά. ὥστ' εἰ μὴ ταῦτα, οὐδ' ἐκεῖνα. ὁ δὲ λέγουσί τινες τῶν περὶ τὰς συμφωνίας, ὅτι οὐχ ἅμα μὲν ἀφικνουῦνται οἱ ψόφοι, φαίνονται δέ, καὶ λανθάνει, ὅταν ὁ χρόνος ἦ ἀναίσθητος, πότερον ὀρθῶς λέγεται ἢ οὐ; τάχα γὰρ ἂν φαίη τις καὶ νῦν παρὰ τοῦτο δοκεῖν ἅμα ὄραν καὶ ἀκούειν, ὅτι οἱ μεταξὺ χρόνοι λανθάνουσιν. ἢ τοῦτ' οὐκ ἀληθές, οὐδ' ἐνδέχεται χρόνον εἶναι ἀναίσθητον οὐδένα οὐδὲ λανθάνειν, ἀλλὰ παντὸς ἐνδέχεται αἰσθάνεσθαι; εἰ γάρ, ὅτε αὐτὸς αὐτοῦ τις αἰσθάνεται ἢ ἄλλου ἐν συνεχεῖ χρόνῳ, μὴ ἐνδέχεται τότε λανθάνειν ὅτι ἔστιν, ἔστι δὲ τις ἐν τῷ συνεχεῖ καὶ τοσοῦτος ὅσος ὄλως ἀναίσθητός ἐστι, δῆλον ὅτι τότε λανθάνοι ἂν εἰ ἔστιν αὐτὸς αὐτόν, καὶ εἰ ὄρᾳ καὶ αἰσθάνεται [καὶ εἰ αἰσθάνεται]. [448b] ἔτι οὐκ ἂν εἶη οὔτε χρόνος οὔτε πρᾶγμα οὐδὲν ὁ

αἰσθάνεται ἢ ἐν ᾧ, εἰ μὴ οὕτως, ὅτι ἐν τούτου τινὶ ἢ ὅτι τούτου τι ὄρα, εἴπερ ἔστι τι μέγεθος καὶ χρόνου καὶ πράγματος ἀναίσθητον ὅλως διὰ μικρότητα· εἰ γὰρ τὴν ὅλην ὄρα, καὶ αἰσθάνεται τὸν αὐτὸν συνεχῶς χρόνον, οὕτω, τῷ ἐν τούτου τινί, ἀφηρήσθω τὸ ΓΒ, ἐν ᾧ οὐκ ἠσθάνετο. οὐκοῦν ἐν ταύτης τινὶ ἢ ταύτης τι, ὡσπερ τὴν γῆν ὄρα ὅλην, ὅτι τοδὶ αὐτῆς, καὶ ἐν τῷ ἐνιαυτῷ βαδίζει, ὅτι ἐν τῷ μέρει αὐτοῦ. ἀλλὰ μὴν ἐν τῷ ΓΒ οὐδὲν αἰσθάνεται. τῷ ἄρα ἐν τούτου τινὶ τοῦ ΑΒ αἰσθάνεσθαι λέγεται τοῦ ὅλου αἰσθάνεσθαι καὶ τὴν ὅλην. ὁ δ' αὐτὸς λόγος καὶ ἐπὶ τῆς ΑΓ· αἰεὶ γὰρ ἐν τινὶ καὶ τινός, ὅλου δ' οὐκ ἔστιν αἰσθάνεσθαι. ἅπαντα μὲν οὖν αἰσθητὰ ἔστιν, ἀλλ' οὐ φαίνεται ὅσα ἔστιν· τοῦ γὰρ ἡλίου τὸ μέγεθος ὄρα καὶ τὸ τετράπηνυ πόρρωθεν, ἀλλ' οὐ φαίνεται ὅσον, ἀλλ' ἐνίοτε ἀδιαίρετον, ὃ ὄρα δ' οὐκ ἀδιαίρετον. ἢ δ' αἰτία εἴρηται ἐν τοῖς ἔμπροσθεν περὶ τούτου. ὅτι μὲν οὖν οὐθεὶς ἔστι χρόνος ἀναίσθητος, ἐκ τούτων φανερόν· περὶ δὲ τῆς πρότερον λεχθείσης ἀπορίας σκεπτέον, πότερον ἐνδέχεται ἅμα πλειόνων αἰσθάνεσθαι ἢ οὐκ ἐνδέχεται. τὸ δ' ἅμα λέγω ἐν ἐνὶ καὶ ἀτόμῳ χρόνῳ πρὸς ἄλληλα. πρῶτον μὲν οὖν ἄρ' ὧδ' ἐνδέχεται, ἅμα μὲν, ἐτέρῳ δὲ τῆς ψυχῆς αἰσθάνεσθαι, κὰν [οὐ τῷ ἀτόμῳ] οὕτως ἀτόμῳ ὡς παντὶ ὄντι συνεχεῖ; ἢ [ὅτι] πρῶτον μὲν κατὰ τὴν μίαν αἴσθησιν, οἷον λέγω ὄψιν, εἰ ἔστι ἀλλῶ αἰσθανομένη ἄλλου καὶ ἄλλου χρώματος, πλείω γε μέρη ἔξει εἶδει ταῦτά; καὶ γὰρ ἂν αἰσθάνεται ἐν τῷ αὐτῷ γένει ἔστιν. εἰ δέ, [ὅτι] ὡς ὄμματα δύο, φαίη τις οὐδὲν κωλύειν οὕτω καὶ ἐν τῇ ψυχῇ, [ὅτι] ἴσως ἐκ μὲν τούτων ἕν τι γίνεταί καὶ μία ἢ ἐνέργεια αὐτῶν· ἐκεῖ δέ, εἰ μὲν ἐν τὸ ἐξ ἀμφοῖν, ἐκεῖνο τὸ αἰσθανόμενον ἔστι, εἰ δὲ χωρὶς, οὐχ ὁμοίως ἔξει. ἔτι αἰσθήσεις αἰ αὐταὶ πλείους ἔσονται, ὡσπερ εἰ τις ἐπιστήμας διαφόρους φαίη· [449a] οὐτε γὰρ ἢ ἐνέργεια ἄνευ τῆς κατ' αὐτὴν ἔσται δυνάμεως, οὐτ' ἄνευ ταύτης αἴσθησις ἔσται. εἰ δὲ τούτων ἐν ἐνὶ καὶ ἀτόμῳ μὴ αἰσθάνεται, δῆλον ὅτι καὶ τῶν ἄλλων· μᾶλλον γὰρ ἐνδέχεται τούτων ἅμα πλειόνων ἢ τῶν τῷ γένει ἐτέρων. εἰ δὲ δὴ ἄλλῳ μὲν γλυκέος ἄλλῳ δὲ λευκοῦ αἰσθάνεται ἢ ψυχὴ μέρει, ἦτοι τὸ ἐκ τούτων ἐν τί ἔστιν ἢ οὐχ ἕν. ἀλλ' ἀνάγκη ἕν· ἐν γὰρ τι τὸ αἰσθητικὸν ἔστι μέρος. τίνος οὖν ἐκεῖνο ἕνός; οὐδὲν γὰρ ἐκ τούτων ἕν. ἀνάγκη ἄρα ἕν τι εἶναι τῆς ψυχῆς ᾧ ἅπαντα αἰσθάνεται, καθάπερ εἴρηται πρότερον, ἄλλο δὲ γένος δι' ἄλλου. ἄρ' οὖν ἢ μὲν ἀδιαίρετόν ἔστι κατ' ἐνέργειαν, ἕν τι ἔστι τὸ αἰσθητικὸν γλυκέος καὶ λευκοῦ, ὅταν δὲ διαιρετόν γένηται κατ' ἐνέργειαν, ἕτερον; ἢ ὡσπερ ἐπὶ τῶν πραγμάτων αὐτῶν ἐνδέχεται, οὕτως καὶ ἐπὶ τῆς ψυχῆς; τὸ γὰρ αὐτὸ καὶ ἐν ἀριθμῷ λευκὸν καὶ γλυκὺ ἔστι, καὶ ἄλλα πολλά· εἰ γὰρ μὴ χωριστὰ τὰ πάθη ἀλλήλων, ἀλλὰ τὸ εἶναι ἕτερον ἐκάστῳ. ὁμοίως τοίνυν θετέον καὶ ἐπὶ τῆς ψυχῆς τὸ αὐτὸ καὶ ἐν εἶναι ἀριθμῷ τὸ αἰσθητικὸν πάντων, τὸ μέντοι εἶναι ἕτερον καὶ ἕτερον τῶν μὲν γένει τῶν δὲ εἶδει. ὥστε καὶ αἰσθάνοιτ' ἂν ἅμα τῷ αὐτῷ καὶ ἐνὶ, λόγῳ δ' οὐ τῷ αὐτῷ. ὅτι δὲ τὸ αἰσθητὸν πᾶν ἔστι μέγεθος καὶ οὐκ ἔστιν ἀδιαίρετον αἰσθητόν, δῆλον. ἔστι γὰρ ὅθεν μὲν οὐκ ἂν ὀφθείη ἄπειρον τὸ ἀπόστημα, ὅθεν δὲ ὄραται, πεπερασμένον· ὁμοίως δὲ καὶ τὸ ὄσφραντόν καὶ ἀκουστόν καὶ ὄσων μὴ αὐτῶν ἀπτόμενοι αἰσθάνονται. ἔστι δὴ τι ἔσχατον τοῦ ἀποστήματος ὅθεν οὐχ ὄραται, καὶ πρῶτον ὅθεν ὄραται. τοῦτο δὴ ἀνάγκη ἀδιαίρετον εἶναι, οὗ ἐν μὲν τῷ ἐπέκεινα οὐκ ἐνδέχεται αἰσθάνεσθαι ὄντος, ἐν δὲ τῷ ἐπὶ τάδε ἀνάγκη αἰσθάνεσθαι. εἰ δὴ τι ἔστιν ἀδιαίρετον αἰσθητόν, ὅταν τεθῆ ἐπὶ τῷ ἐσχάτῳ ὅθεν ἔστιν ὑστατόν μὲν οὐκ αἰσθητόν πρῶτον δ' αἰσθητόν, ἅμα συμβήσεται ὄρατόν εἶναι καὶ ἀόρατον· τοῦτο δ' ἀδύνατον. [449b] περὶ μὲν οὖν τῶν αἰσθητηρίων καὶ τῶν αἰσθητῶν τίνα τρόπον ἔχει καὶ κοινῇ καὶ καθ' ἕκαστον αἰσθητήριον εἴρηται· τῶν δὲ λοιπῶν πρῶτον σκεπτέον περὶ μνήμης καὶ τοῦ μνημονεύειν.